

Tartu Ülikool
Humanitaarteadute ja kunstide valdkond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Jekaterina Petrotšenko

Tegelik mitmekeelsus

Bakalaureusetöö

Juhendaja prof Birute Klaas-Lang

Tartu 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MITMEKEELSUS	7
1.1. Mitmekeelsuse olemus	7
1.2. Mitmekeelsus Eestis	8
2. KEELEKESKKOND	10
2.1. Keelekeskkonna olemus ja liigid	10
2.2. Toetav keelekeskkond	11
2.3. Keelekeskkonna negatiivne mõju	12
2.4. Ida-Virumaa keelekeskkond	13
2.4.1. Ida-Virumaa maakond ja selle etniline taust	13
2.4.2. Ida-Virumaa keelekeskkond	14
3. KEELEREPERTUAAR	17
4. VARASEMAD UURINGUD	20
5. VALIM JA MEETOD	22
6. TULEMUSED	25
6.1. Enesehinnang eesti keele osaoskuste kohta (retseptiivsed ja produktiivsed)	26
6.2. Keeled õpilaste elus	28
6.3. Eesti keele kasutamine koolis ja väljaspool kooli	31
6.4. Õpilaste arvatav ja tegelik mitmekeelsus	38
KOKKUVÕTTEV ARUTELU	42
REAL MULTILINGUALISM	47
KIRJANDUS	50
LISAD	57

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

SISSEJUHATUS

Kaasaegses maailmas on tähtis õppida uusi keeli. Eesti elanikud on valdavalt mitmekeelsed. Rahvaloenduse andmed näitavad, et hinnanguliselt 73% Eesti rahvastikust oskab mõnda võõrkeelt (Statistikaamet 2021). Eesti keele oskus ja kasutamine muu emakeelega isikutel sõltub väga paljudest teguritest. Üks olulisemaid on kindlasti keelekeskkonna olemasolu. Eesti keele kasutamine võimalused väljaspool koolikeskkonda johtuvad suuresti haridusasutuse geograafilisest asukohast (Klaas-Lang ja Praakli 2015: 116). Näiteks Ida-Virumaa on selline maakond, kus dominantkeel on vene keel. Seal on vähe võimalusi eesti keelt kasutada, sest keelekeskkond on valdavalt venekeelne. Venekeelne suhtluskeskkond võib vähendada ka eesti keele õppimise motivatsiooni (Kudrenko 2016: 32–36).

Eesti keel on riigikeel, aga paljud elanikud ei valda eesti keelt tasemel, mis on vajalik töötamiseks või jätkuõpinguteks. Eesti keelt oskab 82% Eesti rahvastikust: emakeelena 68% ja võõrkeelena 14% (Statistikaamet 2011). Praegu noored arvavad, et inglise keel on kõige vajalikum keel, nähes eesti keele väärtust ainult Eestis kasutamiseks (Klaas-Lang ja Praakli 2015: 121). Kuna inglise keel on väga suure kasutusvaldkonnaga, sest K1 kasutajate arv on 372 miljonit ja K2 on umbes 1 miljard, siis on õpilastel motivatsioon rohkem õppida inglise keelt, sest kasutusvaldkond on suur ja mitmekesine (Etnologue 2023; Kudrenko 2016: 45).

Kui palju ja mis keeli noored Eestis, täpsemalt Ida-Virumaal siis kasutavad? Kas koolis, argisuhtluses, kodus ja mujal on kasutuses sama keelerepertuaar või erinevad keeled oma kasutusvaldkondade poolest. Mis on keelerepertuaar? See on keelevariantide kogum, mis avaldub rääkimisel ja kirjutamisel kõnekogukonnas (Finegan 2004: 314). On ka võimalik, et noorte enesehinnang, mis keeli ja kus nad kasutavad, erineb tegelikust keelekasutusest. Kuigi noor võib enda arvates kasutada igapäevaselt vene, eesti, inglise või ka mõnda muud keelt, siis tegelikkuses teiste keelte kasutamine toimub ainult koolis ja väljaspool kooli räägivad noored peamiselt vene keeles.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida 9.klassi õpilaste tegelikku mitmekeelsust. Vastavalt uurimisteemale püstitati hüpotees: õpilaste tegelik mitmekeelsus võib erineda nende ettekujutusest sellest. Soovin uurida, mis keeli oskavad 9.klassi õpilased Ida-Virumaalt, mis mahus ja mis suhtlussituatsioonides nad kasutavad erinevaid keeli. Erilist tähelepanu pööratakse eesti keele arvatavale ja tegelikule kasutusmahule ja -situatsioonidele. Otsitakse vastust järgmistele uurimisküsimustele:

1. Mis keeltest koosneb vene dominantkeelega vene põhikooli lõpuklassis õppiva noore keelerepertuaar?
2. Mis kasutusvaldkondades ja kellega erinevaid keeli kasutatakse?
3. Milline on Ida-Virumaa 9. klassi vene dominantkeelega õpilase enesehinnang eesti keele osaoskuste kohta (retseptiivsed ja produktiivsed)?
4. Kui palju ja mis kasutusvaldkondades kasutab vene põhikooli õpilane Ida-Virumaal eesti keelt?
5. Kuivõrd erinev on valimi arvatav ja tegelik mitmekeelsus?

Materjali kogutakse ja analüüsitakse kvalitatiivsete kui ka kvantitatiivsete meetoditega. Töö empiirilises osas intervjueriti 10 Ida-Virumaa põhikooli 9. klassi õpilast, neist viit mees- ja viit naissoost õpilast, kes õppisid eesti keelt teise keelena. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuude abil ja õpilaste keelekasutuse enesevaatluspäeviku põhjal. Õpilased prognoosisid oma keelekasutust ja siis pidid nädal aega keelekasutuse kohta päevikusse andmeid dokumenteerima. Kõik tulemused töös on esitatud intervjuudes saadud vastuste põhjal. Analüüsi sisuanalüüsi meetodi abil. Prognoositava ja tegeliku keelerepertuaari andmeid töötati läbi ka kvantitatiivselt.

Töö koosneb sissejuhatusest, kuuest põhipeatükist, kokkuvõttest, kasutatud kirjanduse nimekirjast ja lisatud küsimustikust. Esimene peatükk käsitleb mitmekeelsust ning kirjeldab ühtlasi ka Eesti mitmekeelsust. Teises peatükis leiab käsitlust keelekeskkond üldiselt ning täpsemalt Ida-Virumaa keelekeskkond. Kolmas peatükk iseloomustab

keelerepertuaari olemust, keelerepertuaari määravaid tegureid ja ka keelevalikut. Neljandas peatükis esitan ülevaate varasematest uuringutest, millele tööd kirjutades on tuginetud. Viiendas peatükis on kirjeldatud uurimise meetodit, valimit ja andmete kogumist. Uurimistulemusi kajastab töö kuues peatükk, kus analüüsitakse intervjuude ja vaatluste tulemusi ning lõpetuseks on antud ka järeldused. Bakalaureusetöö lõpetab kokkuvõtte, milles peegelduvad nii teoreetilise kontsekti ja tulemuste vaheline seos kui ka vastused püstitatud uurimisküsimustele.

1. MITMEKEELSUS

1.1. Mitmekeelsuse olemus

Mitmekeelsust kui nähtust hakati rohkem teaduslikult uurima peale teist maailmasõda. Varasemate seisukohtade järgi tähendas mitmekeelsus pigem puudulikku keeleoskust, kuna iseloomustasid inimaju limiteeritud maht ei võimalda mitmekeelsel inimesel omandada heal tasemel mitu keelt korraga. Üheks mitmekeelsuse uurijaks oli 1953. aastal Uriel Weinreich, kes väitis, et paljudel kakskeelsel inimestel esineb ühe või teise keele mõju ning seepärast nende keeleoskus pole perfektne. Uriel Weinreich ja Leonard Bloomfield kasutasid mõistet ideaalne kakskeelne – isik, kes kasutab kahte keelt emakeele kõneleja tasemel. Hiljem hakati kakskeelsust käsitlema pigem kasutusprahiselt, mis ei eelda mõlema keele emakeelena kõneleja tasemel valdamist. Selle käsitluse järgi inimene suhtleb kas üks- või mitmekeelses režiimis vastavalt sellele, kellega ja kus ta räägib. (Argus jt 2021: 4–5)

1990. aastal tõi Vivian Cook kasutusse mitmikpädevuse mõiste - seisund, mille puhul inimese aju hõlmab rohkem kui ühe keelesüsteemi. Selle alusel (vastupidiselt ideaalse kakskeelse käsitlusele) mitmekeelne inimene pole mitte kahe emakeele kõneleja mehaaniline summa, vaid isik, kelle keelte omandamise tase ja teadmine erineb ükskeelse isiku omast, kuna ükskeelne inimene ei saa keeli omavahel võrrelda. (Verschik 2021: 7; Argus jt 2021: 6)

Tänapäeval käsitletakse mitmekeelsuse mõistet keeleteaduses erinevatel viisidel ning lingvistid üldiselt on eri meelt selles, mida saab nimetada keeleoskuseks ja mis keeletase seda piisavalt iseloomustaks. Mitmekeelsuse terminit kasutatakse nii üksikisiku kui ka ühiskonna mitmekeelsuse tähistamiseks. Üksikisiku mitmekeelsus on indiviidi oskus mitmes keeles suhelda. Mitmekeelseks nimetatakse inimest, kes on võimeline sõltuvalt situatsioonist kasutama kahte või rohkem keelt ning lülituma ümber ühelt keelelt teisele. Ühiskonna mitmekeelsust defineeritakse kui eri keelekogukondade samas piirkonnas kooseksisteerimist. (Cenoz 2013: 4; Tender 2010: 15–16)

Oluline komponent, millest algab mitmekeelsus, on esimese keele pädevus. Esimene keel ehk emakeel (K1) on keel, mida inimene lapsena vanemalt kodus esimesena omandab ja mida ta tavaliselt kõige paremini oskab ja kõige rohkem kasutab. Kõik keeled, mis on omandatud peale emakeele, on teised keeled või võõrkeeled. Teiseks keeleks (K2) nimetatakse keelt, mida isik kasutab elades selle keele keskkonnas peale emakeele omandamist (nt soome keel soomerootslaste jaoks või eesti keel venekeelsete inimeste jaoks Eestis). Võõrkeel (K3) on keel, kus keelekeskkond puudub ning keelt omandatakse sellest väljaspool. Tänapäeval aga tekivad raskused keelekeskkondade eraldamisega üksteisest, kuna keelekeskkonna alla kuulub nii füüsiline kui ka internetipõhine keskkond. (Argus jt 2021: 8–20; Šavkun 2022: 7)

Mitmekeelsus hõlmab ka sellist mõistet nagu kakskeelsus. Kakskeelsus on inimese võime vallata kahte keelt korraga sõltuvalt suhtlusolukorrast ning tema suutlikkust kasutada kahte keelt keelelise sisendi regulaarsel saamisel eri vanuses (Argus jt 2021: 6; Tomson 2019: 6). Kuigi paljudes allikates räägitakse kakskeelsusest kui kahe keele oskusest, kakskeelsuse puhul on tegu vähemalt kolme, mitte ainult kahe keelega, sest kolmandaks keeleks sel juhul loetakse variantidega liitkeelt (KX), esimene ja teine keel (K1 ja K2) jäävad samaks. (Argus jt 2021: 6; Tender 2010: 15)

1.2. Mitmekeelsus Eestis

Eesti on mitmekeelne, mitmekultuuriline ja mitmerahvuseline riik ja seda ka ajalooliselt. Juba 13. sajandist oli peale eesti keelt laialt levinud ka saksa, rootsi ja vene keel. Võõrkeelte õppimine hakkas Eestis rohkem arenema haridustegevuse levikuga, võõrkeeli aga kasutasid pigem kõrgharitud inimesed. 19. sajandil hakkas eestlaste seas levima saksa ja vene keele kasutamine, sest just nendes keeltes omandati tol ajal keskharidus. Nõukogude ajal Eestis toimus venestamine. Igapäevaelus, hariduses ja tööl mitmekeelsust enam ei nõutud, rõhutati ametlikult ainult vene keele kasutamist. (Tender 2010: 25–27)

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist jäi riiki elama palju muukeelseid inimesi, ning kuigi Eesti taasiseseisvumisel riigikeeleks sai eesti keel, vene keele (ja ka teiste keelte) oskus oli siiski vajalik (Tender 2010: 29). 2021. aasta rahvaloenduse andmetel oskab 73% Eesti elanikkonnast võõrkeeli. 35% elanikest oskab ühte, 26,2% - kahte, 9,8% - kolme ja 2% - vähemalt nelja võõrkeelt. Samas on ka väga palju elanikke, kes on Eestis ükskeelsed. Võõrkeeli ei oska 315 510 elanikku. (Statistikaamet 2021)

Eestis on võimalus saada mitmekeelset haridust alates koolieelsest eest. Taasiseseisvumise järel ühtlustati 1991. aastal eesti- ja venekeelsete koolide õppekavad ja võeti kasutusele lõimitud aine- ja keeleõppe meetod (LAK). LAK-õpe puhul keel ja õppesisu on võrdväärse tähtsusega. 1998. aastal hakati rakendama keelekümblust - LAK-õppe viisi, mille puhul haridust omandatakse vähemalt pool õppemahust teises keeles, säilitades emakeelt ja toetades mitmekeelsuse kujunemist. (Antropova 2013: 9-10; Argus jt 2021: 72-73; SA INNOVE 2023)

Keelekümblusprogrammi rakendatakse nii lasteaedades kui ka põhikoolides. Keelekümblusprogrammiga liitunud koolides õpitakse osa õppeained eesti ja osa vene keeles, kuid eestikeelseid aineid peab olema vähemalt 60%. Praeguseks on keelekümblust rakendanud 70 lasteaeda ja 35 põhikooli, millest suurem osa asub Harjumaal ja Ida-Virumaal. (Haridus- ja Noorteamet 2021; SA INNOVE 2023)

2. KEELEKESKKOND

2.1. Keelekeskkonna olemus ja liigid

Hea keeleoskuse saavutamist ja keeleõppe motivatsiooni mõjutavad mitmed võtmetegurid, sealhulgas keelekeskkond. Keelekeskkonda defineeritakse kui sotsiaalset tingimust, kuhu on asetatud üksikisik või rühm inimesi ning milles toimub sihtkeele omandamine ja kasutamine. Keelekeskkonna moodustavad füüsiline ja emotsionaalne keskkond. Füüsiline ehk reaalne keskkond hõlmab reaalseid asju nagu linn, küla, kool, klass, üritused, meedia, ruumid ning õppe- ja mänguvarustus. Emotsionaalne keskkond hõlmab aga inimesi, kes räägivad sihtkeelt, mida inimene õpib (pere, sõbrad, õpetajad, klassikaaslased jms). Keelekeskkonnas suhtlemine võib toimuda makro- ja mikrotasandil. Makrotasandil suhtlemine toimub erinevate meediate abil (ajaleht, televisioon, internet, filmid jms). Mikrotasandil aga toimub kitsam suhtlemine väikeses grupis, inimese lähima ümbruse kaudu nagu perekond, sõbrad, kaaslased jms. (Marjapuu 2013: 8; Peet 2018: 8; Rannut 2005: 6; Valk 2015: 10)

Keelekeskkonda klassifitseeritakse ühiskonnas kaheks liigiks: konkureerivaks ja stabiilseks. Stabiilses keelekeskkonnas ümbritsev sotsiaalmajanduslik infrastruktuur ei takista erinevate keelte kasutust, konkureerivas aga vastupidi. (Ehala jt, 2014: 491) Keeleõppe efektiivsus oleneb sellest, kas õpe toimub keelekeskkonnas või väljaspool seda. Keeleõpet liigitatakse teise keele ja võõrkeele õppeks. Teise keele õpe toimub keelekeskkonna sees ehk piirkonnas (maal, linnas, koolis), kus sihtkeelt saab omandada ja kasutada selle keele kõnelejatega suhtlemisel. Võõrkeele õpe toimub ainult keelekeskkonnast väljaspool, seal, kus keelt omandatakse vaid tunnis ning ainsaks selle keele kõnelejaks nendes tingimustes on ainult õpetaja. Keelekeskkond omakorda liigitatakse kaheks: loomulikuks ja õpetatavaks. Loomulikus keelekeskkonnas inimene puutub sihtkeelega kokku argielus, õpetatava keelekeskkonna puhul isik puutub sellega kokku ainult kohas või situatsioonis, kus ta keelt õpib ehk see on kunstlikult loodud. (Antropova 2013: 5; Peet 2018: 5) Kui loomulik keelekeskkond puudub, siis võib abi olla tegevustest, mis seda keskkonda lühiajaliselt tekitavad: keelekohvikud, huviringid,

õppereisid, muuseumitundides osalemine või suhtlemine veebis. (Klaas-Lang 2022: 235–236; Valk 2015: 11)

2.2. Toetav keelekeskkond

Muukeelse õpilase sihtkeele omandamiseks on tähtis toetava keelekeskkonna olemasolu, mis soodustab õpilase emakeele ja teise keele kasutamist erinevates olukordades ning suhtlemist erinevatel tasanditel. Toetava keskkonna loomises on kõige olulisem osa muukeelse õpilase kohanemine, täpsemalt aga keeleline, sotsiaalne, füüsilise keskkonna ja kultuuriga kohanemine. Keelekeskkonna kontekstis neist kõige tähtsamat rolli mängib sotsiaalne kohanemine, mis aitab õpilasel end tunda turvaliselt nii emotsionaalsel kui ka füüsilisel tasandil. Toetava keelekeskkonna iseloomustavad jooned on:

- õpetatava keele lihtsustamine;
- suur aja kogus, mida võetakse keeleõppeks;
- keele omandamist raskendava stressi ja pinge puudus (näiteks testide ja hinnete kujul);
- õppija soov end suhtluses arusaadavamaks teha;
- pidev kordamine ja kogemuste põhine õpe. (Marjapuu 2013: 7–8; Saidla 2015: 8–9)

Keelekeskkonnas on olulised ka sellised mõjutegurid nagu turvalisus, individuaalsus, järjepidevus, süsteemsus, mängulisus, koostöö, lõimitus, innustamine, avatus ja traditsioonid. (Marjapuu 2013: 7–8; Saidla 2015: 8–9) Õpetaja mängib olulist rolli keelekeskkonna loomisel erinevate vahendite abil ja õpilasi kirjalikku ja meedia keskkonda suunamise abil (Antropova 2013: 45).

Edukat keele omandamist mõjutavad mitmed tegurid: individuaalne motivatsioon, õppe-ja keelekeskkond (Valk 2015: 10). Keelekeskkond on oluline keeleõppe osa. Inimene, kes on saanud positiivset kogemust keele omandamisel keelekeskkonnas, on

tulevikus rohkem motiveeritud keelt õppima, ta usaldab end ja on kindel selles, et ta saab hakkama ka raskemate olukordadega keeleõppe käigus ning saab paremini aru eesmärkidest, mida ta enda jaoks seab keele omandamisel. Kui aga keelekeskkond puudub täielikult ja inimene omandab keelt ainult akadeemilisel meetodil, siis motivatsioon ja kindlustunne võivad kaduda ja stressitase tõusta, Ka puudub sellisel juhul vajadus kasutada õpitavat keelt. (Antropova 2013: 6–11; Peet 2018: 8–10)

Keeleõpe muutub sihikindlamaks ja motiveerivamaks, kui tekib praktiline keele kasutamise vajadus ja suhtlemine keelekeskkonnas. Hea keeleoskuse taseme kujunemise jaoks on väga oluline ka vastava keele meediakeskkonnas osalemine. (Valk 2015: 10) Edukat hariduse omandamist ja positiivseid õpitulemusi mõjutavad mitte ainult õpetatav ainealane materjal, vaid ka toetav keskkond kodus, õppija ja sihtkeele kõneleja vahelise suhtluse hulk. Kõik need tegurid soodustavad keelelist ja kognitiivset arengut ning üksikisiku emakeele ja teise keele kasutamist erinevates situatsioonides. Uuringud näitavad, et keelekeskkond võib mõjutada hea keeletaseme omandamist, laiendades sõnavara ja parandades kognitiivset tegevust. Lastel, kes on alates lapseõlvest viibinud sihtkeele keskkonnas, on paremad sotsiaalsed oskused, nad on kohanemisvõimelisemad ning neil esineb vähem emotsionaalseid ja käitumisprobleeme. (Gilkerson jt 2017: 249) Õppijad, kellel on võimalus kontakteeruda keele kõnelejatega, tavaliselt on väga motiveeritud keeleõppeks, kuna neil on soov suhelda ja enda mõtteid edastada. Nad saavad kätte palju informatsiooni, kuna kuulavad sihtkeelt, otsivad ja kasutavad mõte edasi andmiseks vajalikke väljendeid ja lauseid, eksperimenteerivad keelega julgelt, kuna nende vestluskaaslased loovad turvalise ja toetava keelekeskkonna, kus keele kõnelejad ei oota õppijatelt täiuslikkust ning toetavad sageli nende suhtlemiskatseid, soovitades sobilikke sõnu ja fraase. (Wang 2009: 58–59)

2.3. Keelekeskkonna negatiivne mõju

Keelekeskkond võib toimida takistusena siis, kui sihtkeele kõnelejad (näiteks eesti keelt kõnelevad eestlased) teavad muid võõrkeeli ning kipuvad neid kasutama siis, kui

näevad, et välismaalase või õppija keeleoskus on üsna väike. Kuigi eestlastele üleminek teisele keelele tundub loomulik ja vestluskaaslast toetav, siis nende vestluspartnerile see võib mõjuda hoopis negatiivselt, kuna nende keeleõppe motivatsioon võib langeda. Emakeelsete kõnelejate vähene valmidus eesti keeles suhelda, vähene kokkupuude eesti keele võõrkeelena keelekujudega, negatiivsed hoiakud ja sallivusküsimused on need tegurid, mis mõjutavad negatiivselt õppija motivatsiooni. Samas aga on leitud, et uuskõnelejad, kes on aktiivsed ja vastutustundlikud õppijad, võtavad oma keeleõppe vastutuse enda peale, on rohkem motiveeritud keeleõppes, kuna püüavad vältida näiteks inglise keele kasutamist ning proovivad kasutada eestikeelseid väljendeid ja uurida uute sõnade tähendust keelekeskkonnas kõnelevate inimeste käest. (Klaas-Lang 2022: 241) Kui muu emakeelega õpilastel puudub piisav interaktsioon eestlastega, siis nad ei saa eesti keelt harjutada ega kasutada, mis omakorda alandab õpitu kinnistumist ja arendamist ning mõjutab ka negatiivselt lõimumist. Seetõttu on vajalik kasutada rohkem eestlastega suhtlemist hõlmavaid õppevorme. (Kallaste jt 2018: 34)

2.4. Ida-Virumaa keelekeskkond

2.4.1. Ida-Virumaa maakond ja selle etniline taust

Ida-Virumaa on suuruselt teine Eesti maakond, mis asub Eesti kirdeosas (Ait jt 2016: 6). 2022. aasta seisuga elab Ida-Virumaal 132 741 inimest (Statistikaamet 2021). Ida-Virumaa on ainus Eesti linnaline maakond, kuna rohkem kui 80% elanikkonnast elab linnades. Ida-Virumaa koosneb 6 linnast (Narva, Kohtla-Järve, Sillamäe, Kiviõli, Narva-Jõesuu ja Püssi) ja 16 vallast. Jõhvi linn on Ida-Viru maakonna keskus. (Kask 2017: 14–15; Koltsa 2014: 14; Sootalu 2018: 9)

Ida-Virumaa on mitmekultuuriline piirkond, kus on esindatud mitmed rahvused, sealhulgas eestlased, venelased, ukrainlased ja valgevenelased. Samuti on piirkonnas väike hulk teisi rahvusi nagu lätlased, soomlased, tatarlased, armeenlased ja aserbaidžaanlased. (Statistikaamet 2021) Ida-Virumaa rahvastiku koosseis erineb ülejäänud Eesti maakondadest, kuna seal on suur vene keelt kõnelev kogukond ning

võrreldes kogu Eestiga on Ida-Viru maakonna eestlaste ja venelaste vahetõrreline vastupidine (Väljaotsa 2008: 21). 2021. aasta andmetel moodustasid eestlased Ida-Virumaal umbes 18,4% elanikkonnast, venelased 73,2%, ukrainlased 2,5% ja valgevenelased 2% (Statistikaamet 2021).

2.4.2. Ida-Virumaa keelekeskkond

Maakonna mitmekeelsus on seotud Eesti ajaloo ja poliitilise olukorraga. Enne Teist maailmasõda oli Ida-Virumaa peamiselt asustatud eestlaste ja vene õigeusu vanausulistega, kuid pärast Teist maailmasõda toimus massiline eestlaste küüditamine ning maakonda saabusid venelased, ukrainlased, valgevenelased, tatarlased ja teised rahvused. Ida-Virumaa keeleolukorda mõjutab ka see, et piirkond oli nõukogude perioodil tugevalt industrialiseeritud. Paljud inimesed teistest Nõukogude Liidu piirkondadest kolisid sinna tööle, seetõttu on Ida-Virumaal ka teisi keeli kõnelevate inimeste osakaal suurem kui Eestis keskmiselt. Pärast industrialiseerimise perioodi Ida-Viru maakond sai Eesti kõige venekeelsemaks maakonnaks. (Manakov, Kliimask 2020: 16; Mertelsmann 2007: 51)

Keeleliselt on Ida-Virumaa olukord veidi erinev Eesti ülejäänud piirkondadest. Kuigi maakonna ametlik keel on eesti keel, on vene keel laialt levinud ja seda kasutatakse igapäevases suhtluses ning ka ameti- ja haridusasutustes. Kokkupuudet eesti keelega on vähem, seda kasutatakse pigem ametlikus suhtluses ja koolis. (Ida-Viru maakonna arengustrateegia 2019–2030+; Turu-uuringute AS, 2009: 20) Ida-Virumaal esineb raskusi reaalse eesti keelekeskkonna leidmisega, kuna venekeelse kõnelejaskonna osakaal on märkimisväärselt suurem. Samas on olemas väike osa füüsilist eesti keelekeskkonda, näiteks eestikeelsed reklaamid, teeviidad, tänavasildid ja õppematerjalid klassiruumide seintel. (Antropova 2013: 5)

Ida-Virumaa haridusasutuste ametlikuks õppekeeleks on eesti keel. Ida-Virumaal on eestikeelseid, ainult venekeelse õppekeelega ja ka eesti/vene õppekeelega koole. Kooli

õppekeel oluliselt mõjutab õpilaste eesti keele kasutust, kuna annab nii suhtlusringi koolis kui ka pakub keelepraktika võimalust väljaspool kooli ning muudab õpilased julgemaks eesti keele rääkimisel. (Turu-uuringute AS 2009: 20) Ida-Virumaa vene koolides alustatakse eesti keele õppimist 1. klassis. Eesti keelt õpetatakse keelekümblus- ja tavaprogrammi alusel. (Zabrodskaja 2004: 841) Alates 1991. aastast kasutatakse kõikides Ida-Virumaa venekeelsetes koolides mõnevõrra ka LAK-õpet. (Antropova 2013: 9)

Ida-Virumaa elanikud tarbivad eestikeelset meediat üsna vähe (Turu-uuringute AS 2009: 21). Õpilaste seas läbiviidud uuringute alusel Ida-Virumaa õpilased ei vaata eestikeelset televisiooni ega loe ajakirjandust, kuna see pole neile huvitav. Eestikeelsest meediast arusaamist takistavad näiteks tundmatute sõnade rohkus või kiire kõnetempo. (Antropova 2013: 35)

Igapäeva suhtlemises ja sotsiaalses elus kasutavad idavirumaalased rohkem vene kui eesti keelt. Ligi 90% elanikest suhtleb enda sõpradega vene keeles. Eestlased ja venelased puutuvad avalikus sfääris kokku rohkem kui erasfääris. Eesti keelt kasutatakse rohkem siis, kui on vaja suhelda võõrastega tänaval, ühistranspordis või muudes avalikes kohtades. 11% Ida-Virumaa elanikest suhtleb sellistes situatsioonides ainult eesti keeles, 30% nii eesti kui vene keeles. 59% elanikest aga saab ainult vene keelega hakkama. (Ehala, Koreinik 2016: 920–922)

Ida-Virumaa oludes loomulik eesti keelekeskkond peaaegu puudub, kuna selles on suur mitte-eestlaste osakaal, ning keelekeskkonda luuakse vaid tundides, keelekursustel ja ametiasutustes, eesti keelt aga kasutatakse kõige rohkem koolis õpetajate ja riigiametnikega suheldes. (Turu-uuringute AS 2009: 19–22) Eesti keele praktiseerimiseks keelekeskkonnas Ida-Virumaal on palju takistusi. Seda tõestab ka põhikooli eesti keel teise keelena eksamite statistika, mis näitab, et Ida-Virumaa õpilaste tulemused olid teiste maakondadega võrreldes kõige halvemad. (Valk 2015: 10). Keelepraktika vähesus on Ida-Virumaa suur probleem, kuna isegi töökeskkonnas eesti

keelt emakeelena kõnelevad kolleegid ja teised inimesed, kellega rohkem kontakteerutakse, lähevad vestluses üle vene keelele, kuna see muudab suhtlemise kiiremaks ja lihtsamaks. Teiseks takistavaks teguriks on Ida-Virumaa üldhariduskoolide autoritaarne õppekultuur, mis ei toeta initsiatiivi ja loovtööd ega erguta õpilasi eesti keeles suhtlema. Kolmandaks takistavaks faktoriks on perekondlikud hoiakud, mis ei väärtusta eesti keelt ega tekita Ida-Virumaa noortel huvi keeleõppe vastu. (Kallaste jt 2018: 85–86) Neljandaks faktoriks on õpetajate kehv eesti keele oskus (Dubolazov 2016: 4–5).

3. KEELEREPERTUAAR

Keelerepertuaar on sotsiolingvistika valdkonnas kasutatav mõiste ning seda võib defineerida kui keeleressursside, keelevariantide, teadmiste ja kogemuste korrastatud kogumit, mida inimene või ühiskond kasutab suhtlemisel. (Busch 2012: 2; Korableva, Glumova 2022: 117) Keelerepertuaari nimetatakse ka lingvistiliseks repertuaariks, lingvistika praktika repertuaariks, kõige tihedamini aga kommunikatiivseks repertuaariks (D'warte 2014: 22).

Keelerepertuaari mõistet arendas 1960. aastal John Gumperz, mida ta esialgselt nimetas suuliseks repertuaariks (*verbal repertoire*) (Busch 2012: 2). Gumperz kasutas keelerepertuaari terminit, et kirjeldada ühes kogukonnas ringlevaid ja kasutatavaid keeli. Tänapäeval keelerepertuaari mõiste on üsna levinud keeleteaduses, et kirjeldada, kuidas inimesed kasutavad lisaks mitmele keelele ka muid suhtlemisviise. (Rymes 2014: 3) Mitmekeelsuse ja kakskeelsuse uurimisel ja analüüsimisel ei saa lähtuda ainult kahest eraldi keelesüsteemist, mitmekeelsed inimesed loovad midagi uut, mida võib paremini kirjeldada nende keelerepertuaar kui eraldi keelesüsteem (Verschik 2012: 663).

Keelerepertuaar võib olla nii keelekeskne, kui ka mittekeeleline. Keelekeskset keelerepertuaari moodustavad kõik suhtluses kasutatavad ressursid - keelelised, semiootilised, sotsiokultuurilised (Blommaert 2013: 4). Keelerepertuaari võivad moodustada mitmed keeled, sotsiolektid, murded, registrid, stiilid, ühe keele erinevad rääkimisviisid (Rymes 2014: 3–4). Iga keele kõneleja repertuaar koosneb järgmistest komponentidest:

1. sihtkeele kogukonnale iseloomulikud keeleüksused;
2. konkreetsele sotsiaalsele rühmale iseloomulikud keeleüksused;
3. sihtkeele kõneleja individuaalsed keele omadused ja iseärasused. (Petrenko, Petrenko 2018: 49)

Keelerepertuaar hõlmab keelevariantide rühmasid (esimene keel, piirkonnas kasutatav keel, koolis või välismaale reisisid õpitud keeled), mida kasutab üks ja sama isik

erinevate eesmärkidega ja keele valdamise tasemega (Korableva, Glumova 2022: 117). Keelerepertuaar võib hõlmata ka keeleväliseid, mittekeelelisi suhtlusviise: žeste, riietust, kehahoiakut, aksessuaare, massimeedia viiteid, tantsuliigutusi, kuulsustele viitavaid intonatsioonimustreid. (Rymes 2014: 3–4)

Tänapäevale on omane massiline keeleline mitmekesisus ning keelerepertuaar on muutunud samuti mitmekesisemaks (Rymes 2014: 11). Keelerepertuaari uurimise lähtepunktiks võib olla näiteks konkreetse rühma või kogukonna keelekasutus, uurimisküsimuseks näiteks see, kuidas kõnelejad jaotavad ja kasutavad enda keeleressursse ja vahendeid vastavalt erinevatele olukordadele. Antud töös kasutatakse keelekeskse keelerepertuaari kontseptsiooni, mis on suunatud keelevaliku uurimisele erinevates sotsiaalsetes olukordades ja valdkondades.

Keelerepertuaari kujundavad sotsiaalmajanduslikud, hariduslikud, geograafilised, kultuurilised ja psühholoogilised tingimused. Sotsiaalmajanduslikud tingimused eeldavad sotsiaalse elu erinevate faktorite olemasolu, mis võiksid aidata kaasa inimeste keelerepertuaari kujunemisele kindlal territooriumil. Geograafiline asukoht mängib ka olulist rolli. Haridusasutustes keelerepertuaari määrab sihtkeelt kõnelevate õpetajate puudus või olemasolu. Ka psühholoogilised tegurid mängivad rolli: kui head on õpilase kognitiivsed võimed, kui suur on tema keeleõppe motivatsioon ja kui mugavalt ja turvaliselt ta end tunneb, kasutades keelt ja töötades sellega. (Korableva, Glumova 2022: 123)

Kui inimene kasutab mitut keelt, siis keelerepertuaarist ühe või teise keele valikut määravad omakorda teatud tingimused. Keelevalik võib toimuda kas üks- või kakskeelses ühiskonnas ning vastavalt sellele keelevalik toimub kas ühe keele erinevate variantide (murded, sotsiolektid, registrid jne) vahel või kahe või enama keele vahel. Keelevalikut mõjutavad kõneleja hoiakud keelde, tema keelerepertuaar ja vestluspartnerite sotsiaalsed rollid ja positsioonid. Oluliseks teguriks keele kasutamiseks

on sotsiaalsesse gruppi kuuluvus, keeleoskus, haridus, vanus, sugu, eriala, vestluses osalejad, stiilid, füüsiline keskkond jne. Isik valib, mis keeles suhelda, ka selle järgi, mis valdkonnas ehk keelekasutusväljas ta seda keelt kasutab (pere, sõbrad, töö, kool). Keelekasutusväljad aitavad aru saada ühiskondlike normide, ootuste ja keelevaliku seostest. (Komp 2013: 14–15)

4. VARASEMAD UURINGUD

Kuna antud bakalaureusetöö uurib Ida-Virumaa õpilaste tegelikku mitmekeelsust ja nende ettekujutust sellest, kasutan teoreetilise ja metodoloogilise lähtealusena mitmeid uuringuid, mis on varasemalt tehtud. Üks neist on Tõnu Tenderi doktoritöö (2010), kus autor uurib Euroopa ja Eesti mitmekeelsust ning Eesti elanike motivatsiooni võõrkeele õppimisel. Töös rõhutatakse mitmekeelsuse olulisust Euroopa Liidu jaoks. Mitmekeelsust toetatakse ja hinnatakse haridussüsteemis ning suunatakse riikide elanikke õppima ja oskama mitmeid keeli, kuna see mõjub positiivselt riigi arengule. Kuigi keelte mitmekesisus on oluline, tähtis on ka emakeele heal tasemel valdamine, seepärast Euroopas kehtib kindel eesmärk - osata emakeelt ja vähemalt kaks võõrkeelt. (Tender 2010: 22) Eestis hinnatakse mitmekeelsust, seda tõestavad ka statistilised andmed: Eestis oskab vähemalt üht võõrkeelt 93% 20-29-aastastest ja 96% 15-19-aastastest. Tender kirjutab, et selleks, et saavutada võõrkeeles paremaid tulemusi, on vaja integratiivset, mitte instrumentaalset motivatsiooni ehk keeleõppija peab olema huvitatud kultuuri, keele, inimeste vastu, mitte motiveeritud ainult sellepärast, et keelt on vaja ainult selleks, et töötada või riigis elada. Integratiivse motivatsiooni venekeelsetel elanikel suurendab keelekeskkonna ja eesti suhtlusringkonna olemasolu. Eesti muu kodukeelega elanikel on eesti keele õppimisel põhiliselt instrumentaalne motivatsioon, mis võib viia eesti keele halvemal tasemel valdamiseni, kuna venekeelsel elanikkonnal on vähe vahetuid kokkupuuteid eestlastega. (Tender 2010: 41)

Käesolev bakalaureusetöö tugineb Ülle Rannuti (2005) ja Alesja Kazatšenko (2013) käsitlustele keskkonna mõjust keeleõppele. Mõlemate autorite uuringute järgi mõjutavad teise keele õppimist ja õpetamist sellised faktorid nagu ühiskond ja kogukond, haridus, perekonna tugi ja meediakasutus. On samuti leitud, et paremaid õpitulemusi keeleõppes saavutavad need õpilased, kellel on juurdepääs loomulikku keelekeskkonda. Ja vastupidi: eesti keelt tõrjutakse suhtlustasandilt välja, kui keskkonnas asub liiga palju vene keelt kõnelevaid inimesi, sealhulgas ka eesti keele tundides. (Kazatšenko 2013: 25–26; Rannut 2005: 21) Ka hiljutised uurimused

tõestavad antud probleemi olulisust Ida-Virumaal. 2015. aasta Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringus (Kruusvall 2015) on leitud, et õpilased valivad eesti keele tunnis rühmatöös rääkimise keeleks vene keelt. Carina Peedi bakalaureusetöö (2018) tulemused on tõestanud jätkuvat probleemi eesti keele harjutamise võimalustega nii koolitunnis kui ka väljaspool, nagu ka varem tehtud Tartu Ülikooli 2014. aasta uuring. Vene rahvusest õpilased olid paigutatud ühte klassi ning seetõttu ei saanud piisaval määral eesti keelt praktiseerida. Õpilased ise tunnistasid antud asjaolu probleemiks ning avaldasid soovi saada rohkem võimalusi eesti keele rääkimiseks, näiteks teha rohkem eestikeelseid kooliüritusi. (Peet 2018: 25) 2014. aastal läbi viidud Tartu Ülikooli uuringus (Klaas-Lang jt 2014) selgus, et kui teiste Eesti maakondade venekeelsed õpilased kasutasid eesti keelt koolist väljaspool, näiteks huviringides, trennis või isiklikul suhtlemisel, siis Ida-Virumaa õpilastel eestikeelse praktiseerimise võimalused olid piiratud. (Klaas-Lang jt 2014: 29) Õpilaste arvamused eesti keele õppest näitavad, et peamine probleem esineb eestikeelse suhtlusringkonna puudumises (Klaas-Lang jt 2014: 40).

On olemas seos muukeelse eesti keele õppija keelevaliku, suhtlusringkonna ja keelekasutuse valdkondade vahel. 2013. aasta Laura Kompi bakalaureusetöö tulemustest selgus, et muukeelsetel inimestel, kes erinevates valdkondades eelistavad rääkida vene keeles, on enamasti ainult venekeelne suhtlusringkond. Mitmekeelsetes haridusasutustes eelistatakse suhelda oma rahvusrühmas. Kui näiteks venekeelsel õppijal on valik eesti või vene suhtlusringkonna vahel, siis ta istub vene keelt kõneleva inimese kõrval. (Komp 2013: 30–37) Ka 2022. aastal Maria Šavkuni bakalaureusetöös on leidnud kinnitust fakt, et venekeelsed noored räägivad eesti keelt kõnelevate kaaslastega ainult siis, kui selleks tekib vajadus, enda lähedaste inimestega suhtlemiseks eelistatakse emakeelt. (Šavkun 2022: 42)

5. VALIM JA MEETOD

Lähtuvalt käesoleva bakalaureusetöö eesmärgist uuriti 9. klassi venekeelsete õpilaste mitmekeelsuse ettekujutuse ja tegeliku mitmekeelsuse erinevust. Andmete kogumiseks ja analüüsiks valiti nii kvalitatiivne kui ka kvantitatiivne meetod. Kvalitatiivse meetodi eeliseks on võimalus koguda tähendus- ja detailrikkamaid, põhjalikumaid andmeid ning leida rohkem tõlgendusi ja tähendusi (Babbie 2011: 25). Kvantitatiivne uurimisviis aga võimaldab uurijal koguda võimalikult objektiivseid andmeid ning analüüsida neid statistiliselt (Virkus 2010).

Uurimuse läbiviimiseks valiti Ida-Virumaal asuv põhikool. Kool pakub õpet vene kodukeelega lastele ja noortele. Koolis toimub õppetöö vene keeles. Eesti keele õpe on alates 1. klassist kohustuslik. Mõnedes õppeainetes toimub eestikeelne õpe alates 1. klassist. Koolis õpetatakse inglise keelt võõrkeelena ja eesti keelt teise keelena. Inglise keele õppimist alustatakse I kooliastmes. III kooliastmes kulutatakse eesti keele õppeks 12 tundi ja inglise keele õppeks 6 tundi nädalas. Võõrkeelte, k.a eesti keele kui teise keele omandamisel antud koolis kasutatakse koostöös teiste ainevaldkondadega keeleoskuse integreeritud õppematerjale, s.o lõimitud aine- ja keeleõpet (LAK-õpe, keelekümblus). Kooli andmete põhjal toimub eesti keele tunnis õppetöö eesti keeles, välja arvatud olukorrad, kus on vaja grammatikat selgitada - siis võib kasutada vene keelt. Inglise keele tunnis kombineeritakse inglise ja vene keeles suhtlemist. Kool pakub lisaks ka mitmeid eesti keele õppimise võimalusi. Näiteks koolivaheajal pakutakse noorematele õpilastele keelaagrit, kus nad saavad oma keeleoskusi mänguliselt praktiseerida. 7.- 9. klassi õpilastele pakutakse võimalust osaleda keelekohvikus, kus nad saavad vestelda omavahel ja õppida keelt loomulikus keskkonnas. Keelekohvik on eesti keele õppimise formaat, mille fookuses on vaba suhtlemine mõnuses õhkkonnas vastavalt igäihe keeletasemele (Ilves, Kingisepp 2020: 7).

Valimi moodustavad Ida-Virumaa vene põhikooli 9. klassi õpilased. Kõik õpilased

õpivad samas klassis ja käivad sama eesti keele õpetaja tundides. Kokku vastas intervjuu kutsele 10 inimest, neist seitse informanti on 15-aastased ja kolm 16-aastased. Viis õpilast on naissoost ja viis meessoost. Kõik nad on sündinud Eestis ja elanud kogu oma elu Ida-Viru maakonnas. Kuue informandi emakeel on vene keel, kolmel ukraina ja ühel aserbaidžani (vt tabel 1). Õpilased vastasid vabatahtlikult ning olid informeeritud küsitluse alguses, mille jaoks kasutatakse kogutud andmeid.

Materjali koguti ühe nädala jooksul 2023. aasta jaanuaris läbi viidud intervjuu ja enesevaatluspäeviku abil. Intervjuusid võib mitmeti liigitada: struktureeritud, poolstruktureeritud ja struktureerimata. Antud uurimuses kasutati poolstruktureeritud intervjuud (Virkus 2016). Intervjuu küsimused olid eelnevalt formuleeritud. Küsimustik oli koostatud nii, et leida vastuseid uurimisküsimustele. Kokku tehti 10 intervjuud, mis koosnesid kahest voorust. Intervjuud toimusid kohapeal koolis vene keeles, küsimused esitas autor (Lisa 1). Autor suhtles kohapeal õpilastega ning pani kirja ja salvestas iga informandi vastused vestluse käigus, et säästa andmete analüüsile kuluvat aega ja salvestada vajalikku ja täpset informatsiooni, mis vastaks uurimisküsimustele. Esimese intervjuuvooru käigus koguti taustaandmeid ja arutati õpilasega läbi tema prognoositav keelerepertuaari maht ja võimalikud keelte kasutusvaldkonnad selleks, et aru saada, kui palju ja mis keeli valdavad ja kasutavad õpilased igapäevaselt. Küsimused olid jagatud kaheks osaks: esimese osa moodustasid „sissejuhatavad küsimused“ ja teise osa „keeled teie elus“. Intervjuu lõpus olid ka küsimused õpilaste tulevikuplaanidest. Esimesel kohtumisel õpilased rääkisid enda keelekasutusest ja kus, kui palju ja mis keeli nad kasutavad, ning uurija dokumenteeris need vastused. Õpilased hindasid erinevates suhtlussituatsioonides oma keelerepertuaari keelte osakaalu protsentides. Näiteks – kodus kasutatakse vanematega suhtlemisel keelt A 50% ja keelt B 50 %. Küsiti ka enesehinnangut keelte osaoskuste hindamiseks Likerti skaalal, mille mõõdikuteks olid vastusevariandid: väga halb-kehv-rahuldav-hea-väga hea. Pärast esimest intervjuud õpilastele anti sarnase struktuuriga enesevaatluspäevik (Lisa 2), mida nad pidid täitma juba jälgides oma tegelikku keelekasutust. Teise intervjuuvooru käigus analüüsiti

õpilase tegelikku keelekasutust enesevaatluspäeviku abil. Uurimus- ehk enesevaatluspäeviku abil saab paremini koguda andmeid reaalsete tulemuste kohta, hinnata töö erinevate osade analüüsimist ning lasta vaatelejal reflekteerida oma vaatenurga ja tegelikkuse erinevust, kui see seal ilmneb. Küsimused enesevaatluspäevikus olid jagatud põhiliste keelekasutusvaldkondade kaupa: perekond (vanemad, sugulased, õed-vennad, sõbrad/tuttavad); kool (klassikaaslased, õpetajad, eesti keele tunnid ja suhtlemine õpetajaga, ainetunnid, kooliüritused); kultuur (sotsiaalmeedia, meedia, ilukirjanduse lugemine, kultuuriüritused); vaba aeg (linna erinevad asutused, huviringid, argisuhtlus).

Eetilistel kaalutlustel oli andmete kogumine anonüümne: vastajate konfidentsiaalsuse tagamiseks ei küsinud autor osavõtjate käest midagi, mis võiks andmete analüüsimisel ning avalikustamisel viidata nende isikule. Kõik küsitletud andsid nõusoleku oma vastuste anonüümseks kasutamiseks teadustöös. Õpilaste kodeerimisel kasutati fiktiivseid nimesid ehk pseudonüüme, mis on koos intervjueeritavate vanuse, soo ja emakeelega esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Intervjueeritavate taustaandmed

Õpilase nimi	Sugu	Vanus	Emakeel
Kolja	M	15	aserbaidžaani
Gavrill	M	15	vene
Sveta	N	16	vene
Katja	N	15	ukraina
Mihhail	M	16	vene
Lida	N	15	ukraina

Lisa	N	15	ukraina
Alina	N	16	vene
Oskar	M	15	vene
Daniel	M	15	vene

Vestlused õpilastega toimusid koolis, autor samaaegselt litereeris intervjuud tekstiks kohapeal. Venekeelne intervjuu tõlgiti töö autori poolt eesti keelde. Andmete analüüs toimus sisuanalüüsi meetodi abil. Kogutud intervjuude sisuanalüüsi abil oli võimalik esitatavatele uurimisküsimustele leida sobivad teemad. Prognoositava ja tegeliku keelerepertuaari andmed töötati läbi kvantitatiivselt. Keeleoskuse enesehinnangu andmete kvantitatiivse analüüsi jaoks Likerti skaalal määrati arvud (vastavalt 1-2-3-4-5), et hiljem arvutada välja õpilaste enesehinnangu aritmeetiline keskmine (osaoskuste arvud liideti kokku ja jaotati neljaga iga õpilase puhul). Enesevaatluspäeviku andmeid kasutati, et analüüsida hüpoteesi, et õpilaste tegelik mitmekeelsus võib erineda nende ettekujutusest sellest. Kuna valimi moodustavad vene põhikooli õpilased, siis püüti leida vastus ka küsimusele, kui palju ja mis situatsioonides vene dominantkeelega õpilased kasutavad eesti keelt, elades mitte-eestikeelses keskkonnas ja õppides koolis, kus ei toimu eestikeelset aineõpet. Enesevaatluspäeviku andmete analüüsi jaoks koondati arvatava ja tegeliku mitmekeelsuse andmed erinevates valdkondades tabelisse, ning analüüsiti neid kvantitatiivselt aritmeetilise keskmise abil.

6. TULEMUSED

Järgnevalt esitatakse ja analüüsitakse intervjuudes kogutud andmeid. Teemadest käsitleti:

- 1) enesehinnang eesti keele osaoskuste kohta (retseptiivsed ja produktiivsed);
- 2) keeled õpilase elus, st mis keeli ja mis suhtlussituatsioonides kasutatakse;
- 3) noorte arvatav ja tegelik mitmekeelsus;
- 4) eesti keele kasutamine koolis ja väljaspool kooli.

Tulemused on esitatud alapeatükkides, mis vastavad teemadele.

6.1. Enesehinnang eesti keele osaoskuste kohta (retseptiivsed ja produktiivsed)

Keeleõppes jagatakse osaoskused retseptiivseks (lugemine ja kuulamine) ning produktiivseteks (kõnelemine ja kirjutamine) (Saarso, Sõrmus 2008: 47).

Eri emakeeltega õpilaste eesti keele osaoskuste enesehinnang on esitatud tabelites 2-4.

Tabel 2. Vene emakeelega õpilaste eesti keele osaoskuste enesehinnang

Nimi	Lugemine	Kuulamine	Rääkimine	Kirjutamine
Gavrill	kehv	kehv	kehv	kehv
Sveta	hea	rahuldav	rahuldav	hea
Mihhail	hea	kehv	väga halb	väga halb
Alina	rahuldav	rahuldav	kehv	kehv
Oskar	rahuldav	kehv	kehv	rahuldav
Daniel	rahuldav	hea	rahuldav	hea

Tabel 3. Aserbaidžaani emakeelega õpilaste eesti keele osaoskuste enesehinnang

Nimi	Lugemine	Kuulamine	Rääkimine	Kirjutamine
Kolja	hea	rahuldav	kehv	hea

Tabel 4. Ukraina emakeelega õpilaste eesti keele osaoskuste enesehinnang

Nimi	Lugemine	Kuulamine	Rääkimine	Kirjutamine
Katja	hea	rahuldav	rahuldav	hea
Lida	väga hea	väga hea	väga hea	väga hea
Lisa	rahuldav	rahuldav	hea	hea

Tulemused näitavad, et kõige kõrgem üldine akadeemiline enesehinnang seoses eesti keele osaoskustega on ukraina emakeelega õpilastel (tabel 4), kõige madalam aga vene emakeelega õpilastel (tabel 2). Ainult üks vastanutest (ukraina emakeelega Lida) on hinnanud oma eesti keele oskuse kõikides komponentides väga heaks. Kõige madalam enesehinnang oli vene emakeelega Gavriilil, kes hindas enda oskuseid kõikides aspektides kehvaks. Aserbaidžaani emakeelega õpilase enesehinnangut võib nimetada keskmiseks või rahuldavaks (tabel 3).

Tulemused näitavad, et õpilastel on probleeme kõigi osaoskustega. Kui võrrelda enesehinnangu keskmist iga osaoskuse puhul eraldi, siis selgub, et kõige rohkem probleeme Ida-Virumaa põhikooli 9. klassi õpilastel esineb rääkimisega - selle osaoskuse enesehinnangu keskmine väärtus osutus kõige madalamaks. Järgmiseks probleemseks kohaks on kuulamine, selle keskmine hinnang oli veidi kõrgem, kui rääkimise osa, aga väga vähesel määral. Kõige kindlamalt õpilased tunnevad end lugemises, kuna selle osaoskuse keskmine väärtuse õpilaste seas oli kõige kõrgem (rahuldav). Rahuldavaks oli hinnatud ka kirjutamise osa, see oli teine osaoskus, kus

noored tundsid end enam-vähem enesekindlalt. Võib öelda, et õpilased hindavad oma retseptiivseid ja produktiivseid osaoskusi suhteliselt ühesugustena, kuna nii ühes kui ka teises esineb nii kõrgeid kui ka madalaid hinnanguid.

6.2. Keeled õpilaste elus

Intervjuude vastuste põhjal koostasid õpilaste keeleprofiilid, mis aitasid analüüsida, mis keeltest koosneb õpilase keelerepertuaar ning kus ta keeli kasutab (tabel 5).

Tabel 5. Õpilaste keeleprofiilid

Nimi	Kodu ja sugulased	Kool (õpetajad, õpilased)	Kooliväline suhtlus	Sotsiaalmeedia
Kolja	vanematega - aserbaidžaani, türki keel, sugulastega - aserbaidžaani, vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene, inglise keel, väga harva eesti keel	vene ja inglise keel
Gavrill	vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene ja väga harva eesti keel	vene ja inglise keel
Sveta	perega vene keel, isa sugulastega ja õdede-vendadega - armeenia keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene ja eesti keel	vene keel, eesti keel
Katja	vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene keel	ukraina keel, inglise keel
Mihhail	vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel)	vene keel	vene ja inglise keel

		- ainult eesti keele tunnis)		
Lida	ukraina keel perega, õed ja vennad - vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene keel	vene, inglise ja ukraina keel
Lisa	ukraina ja vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene keel, väga harva - eesti keel	vene keel
Alina	vene keel	vene ja eesti keel (eesti keel - ainult eesti keele tunnis)	vene ja eesti keel	vene keel
Oskar	vene ja eesti keel	vene, inglise ja eesti keel (eesti ja inglise keel - ainult tundides)	vene keel	vene keel
Daniel	vene keel	vene, inglise ja eesti keel (eesti ja inglise keel - ainult tundides)	vene keel	vene keel

Tulemused näitavad, et Ida-Virumaa 9. klassi noorte keelerepertuaar on mitmekesine. Kõik õpilased kasutavad vene ja eesti keelt, kuid valdavad eesti keelt erinevalt. 40% vastanutest ei valda üldse eesti keelt enesehinnangu järgi (tabel 6). Neljal inimesel kümnest on eesti keele osaoskuste hinnang madalam kui “rahuldav”. Intervjuude vastustest võib öelda, et kuus inimest kümnest valdavad eesti keelt enese arvates vähemalt rahuldavalt.. Noorte hinnangul üheksa õpilast kümnest kasutavad erinevates suhtlussituatsioonides vähemalt kolme keelt (emakeel ja kaks võõrkeelt), neist neli kasutavad eesti, vene ja inglise keelt ja kaks inimest kasutavad vene, ukraina ja eesti keelt. Teiste õpilaste taustal paistis silma Kolja, kes kasutas viit keelt: aserbaidžaani,

türgi, vene, eesti ja inglise keelt. Nelja keelt kasutasid ka Katja ja Lida, kes kasutasid vene, eesti, inglise ja ukraina keelt. Sveta kasutas peale eesti ja vene keele ka armeenia keelt. Oli ka üks õpilane (Alina), kes kasutas ainult eesti ja vene keelt.

Kõik õpilased kasutavad perega suhtlemiseks vene keelt. Peale vene keele räägitakse kodus aserbaidžaani, türgi, armeenia, ukraina ja eesti keelt, sõltuvalt sellest, mis rahvusest on sugulased. Mõned õpilased mainisid, et isegi perekonnas nad kasutavad erinevaid keeli sõltuvalt sellest, kellega nad räägivad: näiteks, aserbaidžaani emakeelega Kolja ütles, et emaga ta räägib aserbaidžaani keeles, isaga - türgi keeles (kuna isa on türklane), teiste sugulastega nii aserbaidžaani kui ka vene keeles. Vene emakeelega Sveta ütles, et samuti eristab keeli ja vestluspartnereid: vanemete ja pereliikmetega räägib ta vene keeles, isa sugulaste ja õdede ja vendadega aga armeenia keeles... Kolmest ukraina emakeelega vastanust kaks räägib kodus ukraina ja vene keeles. Ainult üks õpilane kümnest (Oskar) mainis, et tal on eestlastest sugulasi, kellega ta suhtleb eesti keeles. Ta oli ainus, kes kasutas eesti keelt ka kodus.

Kõik õpilased samuti tunnistasid, et koolis nad kasutavad peamiselt vene keelt, eesti keeles nad räägivad ainult eesti keele tundides. Kaks õpilast (Oskar ja Daniel) pidasid oluliseks lisada ka informatsiooni inglise keele kohta ning ütlesid, et kooli peamiseks suhtluskeeleks on vene keel ning võõrkeeli (inglise ja eesti keelt) nad kasutavad ainult nende keelte tundides.

Ida-Virumaa 9. klassi õpilased tarbivad peamiselt venekeelset meediat. Üheksa inimest kümnest ütles, et suhtleb, vaatab videoid ja loeb tekste sotsiaalmeedias vene keeles. Kolm inimest kasutab sotsiaalmeedias inglise keelt ja kaks inimest - ukraina keelt. Ainus vastaja, kes üldse ei kasuta vene keelt sotsiaalmeedias on ukraina emakeelega Katja, kes kasutab selleks inglise ja ukraina keelt. Vene emakeelega Sveta oli ainus õpilane, kes peale vene keele üritas ka eestikeelset meediat tarbida (kuulata eestikeelset raadiot või lugeda eestikeelseid ajakirju).

6.3. Eesti keele kasutamine koolis ja väljaspool kooli

Kõik õpilased tunnistasid, et kokkupuude eesti keelega toimub neil peamiselt ainult koolis. Kõik kümme vastajat mainisid, et räägivad eesti keeles ainult eesti keele õpetaja või klassikaaslastega eesti keele tunnis (vt Tabel 5).

Koolivälises kommunikatsioonis (näiteks teeninduses, linna üritustel, ametiasutustes, kultuuriga seotud kohtades) kõik noored eelistavad vene keele kasutamist. Üldiselt õpilasi võib jagada kolmeks rühmaks:

- 1) õpilased, kellel üldse puudub kokkupuude eesti keelega väljaspool kooli (Daniel, Lida ja Katja) ;
- 2) õpilased, kelle kokkupuude eesti keelega peaaegu puudub ehk nad kasutavad eesti keelt igapäevaelus väga harva (Kolja, Gavrill, Lisa ja Mihhail);
- 3) õpilased, kes regulaarselt kasutavad ja praktiseerivad eesti keelt (Sveta, Alina ja Oskar).

Võib järeldada, et enamusel minu küsitatud õpilastest esineb raskusi eesti keele praktikaga väljaspool kooli, kuna 7 õpilasel 10-st eesti keele kontaktid puuduvad täielikult või osaliselt. Kkolm inimest kinnitas, et nad regulaarselt suhtlevad eesti keeles koolikeskkonnast väljaspool. Kõik need oli vene emakeelega noored. Sveta mainis, et kasutab eesti keelt kogu aeg, kui tal on selleks võimalus igapäevaelus: tuttavate eestlastega, klienditeenindajaga poodides või ilusalongides, samuti ta loeb eestikeelseid ajakirju ja kuulab eestikeelset raadiot. Oskaril olid eesti rahvusest sugulased, kellega ta rääkis eesti keeles. Alinal olid eesti emakeelena kõnelevad sõbrad ja hokinaiskonnakaaslased, kellega ta suhtles ainult eesti keeles. Hokitreeningutel ja võistlustel, millest Alina osa võttis, kõik toimus eestikeelses keskkonnas, seepärast võib öelda, et ka väljaspool kooli ta oli eesti keelega ümbritsetud. Üks inimene (Kolja) ütles, et koolist väljaspool ta räägib ka inglise keeles lisaks eesti ja vene keelele.

Tabel 6. Kokkupuude eesti keelega, keelte arv ja õpilase enesehinnang

Nimi	Kokkupuude eesti keelega (v.a tundides)	Keelte arv	Enesehinnang eesti keele oskuse kohta
Kolja	peaaegu puudub, mõnikord linna asutustes	5	3,25 (rahuldav)
Gavrill	peaaegu puudub, mõnikord linna asutustes	3	2 (kehv)
Sveta	kooli väljas eestlastega, meedia (raadio, ajakirjad), keelekohvik, teeninduses, ilusalongis	3	3,5 (rahuldav/hea)
Katja	puudub	4	3,5 (rahuldav/hea)
Mihhail	peaaegu puudub, mõnikord Rimi toidupoe klienditeenindajatega ja jõusaalis	3	2,75 (kehv/rahuldav)
Lida	puudub	4	5 (väga hea)
Lisa	peaaegu puudub, väga harva poes	3	3,5 (rahuldav/hea)
Alina	eesti sõbrad, hokis regulaarselt	2	2,5 (kehv)
Oskar	sugulaste ja vanematega	3	2,5 (kehv)
Daniel	puudub	3	3,5 (rahuldav/hea)

Kui vaadelda õpilaste kontakte eesti keelega väljaspool kooli ja nende keeleoskuste enesehinnangu seost (tabel 6), siis võib märgata, et suurt korrelatsiooni nende tegurite vahel ei esine. Pigem vastupidi: õpilased, kelle keelekontaktide arv on oluliselt kõrgem võrreldes teistega, on näidanud, et nende enesehinnang on üllatavalt madalam kui nende õpilaste enesehinnang, kelle keelekontaktid puuduvad osaliselt või täielikult. Antud asjaolu põhjus võib peituda selles, et tihe suhtlemine eestikeelses keskkonnas on pannud õpilasi enesekriitilisemalt oma keeleoskust hindama. Noored, kes üritasid ise eesti keelt praktiseerida, maisid, et pole enda eesti keele oskustes kindlad (1). Mõned lisasid, et

sõites Ida-Virumaalt väljaspoole eelistavad kasutada mitte eesti, vaid inglise keelt, kuna suheldes selles keeles tunnevad end enesekindlamana (2).

- 1) Sveta: Varsti tuleb eksam, aga ma juba tunnen, et mul tulevad probleemid suulise osaga. Kui sõidan autos, siis proovin kuulata eesti raadiot. Suurt osa jutust ma ei saa aru, aga igal juhul kuulan.
- 2) Mihhail: Kui lahkun Ida-Virumaalt, siis mul on lihtsam rääkida inglise keeles, sest oskusi selles keeles mul on rohkem.

Kui võrrelda keelte arvu, mida õpilane kasutab ja tema eesti keeleoskuse enesehinnangut, siis mõnedel juhtudel (Kolja, Lida, Katja) oli näha, et mida rohkem keeli õpilane kasutab, seda kõrgem on tema eesti keele enesehinnang ja seda madalam eesti keelega kokkupuudete arv.

Tabel 7. Õpilaste keskmine arvatav ja tegelik mitmekeelsus erinevates valdkondades (enesevaatluspäevikute andmed)

(EK – eesti keel, VK – vene keel, MK – muud keeles, TK – türgi keel, AZK – aserbaidžaani keel, AK – armeenia keel, UK – ukraina keel, IK – inglise keel)

Mitmekeelsus	ARVATAV				TEGELIK			
	EK	VK	MK		EK	VK	MK	
vanemad	1%	83%	16%	TK 1%, AZK 5%, AK 4%, UK 6%	2%	70%	28%	TK 3%, AZK 7%, AK 5%, UK 11%
õed-vennad	0%	86%	14%	UK 14%	0%	86%	14%	UK 14%
sugulased	5%	69%	26%	AZK 10%, AK 5%, UK 11%	5%	66%	29%	AZK 8%, AK 4%, UK 17%
sõbrad ja tuttavad	3%	86%	11%	IK 6%, UK 5%	6%	80%	14%	IK 6% UK 8%
klassikaaslased	0%	100%	0%	0%	1%	98%	1%	IK 1%
õpetajad	9%	91%	0%	0%	13%	87%	0%	0%
eesti keele	49%	51%	0%	0%	45%	55%	0%	0%

õpetaja								
eesti keele tunnid	62%	38%	0%	0%	56%	44%	0%	0%
ainetunnid	2%	97%	1%	IK 1%	10%	87%	3%	IK 3%
kooliüritused	1%	99%	0%	0%	10%	90%	0%	0%
sotsiaalmeedia	3%	67%	30%	IK 22%, UK 8%	0%	75%	25%	IK 15%, UK 10%
meedia	9%	72%	19%	IK 5%, UK 14%	4%	72%	24%	IK 8%, UK 16%
ilukirjandus	5%	80%	15%	IK UK	1%	85%	14%	IK UK
teater, kino, kultuur	2%	87%	11%	IK 6% UK 5%	9%	83%	8%	IK 3% UK 5%
linna erinevad asutused	12%	88%	0%	0%	25%	74%	1%	IK 1%
huviringid	17%	83%	0%	0%	11%	89%	0%	0%
tänaval	10%	90%	0%	0%	13%	86%	1%	UK 1%

Enesevaatluspäeviku andmed (vt Tabel 7) tõestasid, nagu ka esimeses intervjuus esitatud andmetes, et kõige rohkem kasutatakse eesti keelt koolis. Tegelikult mitmekeelsuse näitajad viitavad sellele, et kõige suuremad eesti keele kasutuse protsendid esinesid eesti keele tundides (56%) ja eesti keele õpetajaga suhtlemisel (45%). Ka intervjuude vastustest on näha, et õpilased kasutavad eesti keelt eesti keele tundides ja eesti keele õpetajaga rääkides (3–12). Eesti keelt kasutatakse ka koolis, kuid palju vähem kui eesti keele tundides või eesti keele õpetajaga suhtlemisel. Õpilaste ettekujutus enda eesti keele kasutusest ainetundides ja õpetajaga suhtlemisel oli reaalsusele väga lähedane, kuid tegelik eesti keele kasutus peaaegu kõikides valdkondades oli veel madalam võrreldes arvatava eesti keele kasutusega. Samas aga osutus, et tegelik eesti keele kasutus kooliüritustel, ainetundides ja õpetajatega suheldes oli suurem, kui noored ise arvasid, kuid võrreldes üldise eesti keele kasutusega, on eesti keele kasutuse näitajad nendes valdkondades päris madalad. Õpilased mainisid, et eesti keelt kasutavad ka eesti keele tundides mitte kogu aeg, kuna õpetaja seletab erinevaid asju, rääkides vene keeles (3,5).

- 3) Kolja: Eesti keeles räägin koolis ja mõnikord vabal ajal, kui külastan linna erinevaid asutusi. Eesti keeles räägin koolis tundides. Kui juhtub probleem, siis minu eesti keele õpetajaga saab ka rääkida vene keeles. Selles mõttes, et suhtlemine eesti keeles toimub ainult tunnis, pärast vabalt suhtleme vene keeles. Ja kui tuleb tunnis grammatika teema seletamine, siis see toimub ka vene keeles.
- 4) Gavriil: Igapäevases elus ma kasutan vene keelt, aga eesti keelega puutun ainult koolis kokku või mõnikord linna erinevates asutustes. Kultuuri jälgin natuke eesti keeles, aga peamiselt vene ja inglise keeles. Kasutan eesti keelt tundides. Mõnikord loen informatsiooni internetis eesti keeles kooli jaoks.
- 5) Sveta: Koolis toimuvad mõned üritused eesti keeles ning selle keele tundides ka räägin eesti keeles. Kui õpetaja seletab mingit teemat, siis ta räägib vene keeles, et me saame aru paremini, millest on juttu.
- 6) Katja: Eesti keeles räägin koolis ainult. Ja kui olen mitte Ida-Virumaal.
- 7) Mihhail: Eesti keeles räägin ainult koolis mõnikord.
- 8) Lida: Eesti keel mind ümbritseb ainult koolis. Mõnikord toimuvad kooliüritused eesti keeles, aga muul ajal kasutan seda keelt tunnis ja suheldes eesti keele õpetajaga.
- 9) Lisa: Ma kasutan eesti keelt ainult koolis. Suhtlen eesti keele õpetajaga ja eesti keele tunniajal. Mõnikord võin rääkida mingis poes, aga seda juhtub väga harva.
- 10) Alina: Eesti keelt kasutan koolis ja sõpradega, kes on eestlased. Igal juhul nad hästi oskavad vene keelt ja meie vahel ei ole barjääri. Eesti keeles räägin peamiselt koolis. Mõnikord ka eesti sõpradega.
- 11) Oskar: Muidugi koolis eesti keele tundides räägin eesti keeles.
- 12) Daniel: Igal pool kasutan vene keelt, välja arvatud kool. Seal räägin võõrkeele tundides selles keeles, mida õpetatakse. Suhtlen eesti keeles ainult koolis eesti keele õpetajaga.

On näha, et väljaspool kooli õpilased kasutavad eesti keelt väga vähe, enamuses koolivälistes valdkondades eesti keele kasutamise protsendi arv ei ületa 10%. Väljastpoolt kooli kõige rohkem kasutatakse eesti keelt linna erinevates asutustes (3, 9,

10) ja tänaval, eesti keelt kasutatakse seal umbes 25% ja 13%. Kuigi huviringides käib ainult seitse inimest kümnest, ka seal noored kasutavad eesti keelt – umbes 11%. Noored mainisid, et kasutavad eesti keelt peamiselt poodides, kohvikutes ja tänaval (13, 14, 16). Mõned kasutavad eesti keelt ka huviringides, näiteks jõusaalis (13, 16) ja hoki mängudel (15).

13) Kolja: Vabal ajal ma külastan jõusaali, erinevaid kohvikuid ning poode. Seal kasutan mõnikord eesti keelt, aga harva.

14) Gavril: Linnas tihti räägin eesti keeles. Meie linna postkontoris paljud töötajad räägivad eesti keeles. Tänaval ka kasutan harva eesti keelt, näiteks R-kioskis.

15) Alina: Ma alati püüan rääkida palju eesti keelt emakeelena kõnelevate hoki kaaslastega, sest muul ajal ma räägin eesti keeles ainult koolis. Mul on vahel raske, kui minu mõte on väga pikk, aga eesti õpilased saavad aru ja aitavad mind.

16) Mihhail: Veel ma külastan jõusaali, kus töötajad ja külastajad on ka eestlased. Töötajad räägivad vene keeles, kuid külastajad mitte. Sellel juhul ma alati suhtlen eesti keeles.

Ida-Virumaa noored ei kasuta eesti keelt õdede ja vendadega suhtlemisel ja sotsiaalmeedias. Meedia tarbimise ja ilukirjanduse lugemise näitajad on samuti väga madalad, seega võib öelda, et antud valdkondades noored eelistavad kasutada vene keelt ja muid keeli, mida teavad ning nad pole eestikeelses meediast ja ilukirjandusest huvitatud (tabel 7).

Õpilased mainisid, et suhtlevad eesti keeles ainult siis, kui selleks tekib vajadus ehk siis, kui eesti keelt emakeelena kõnelevad inimesed ei ole võimelised vene või inglise keeles vastama, mis toimub Ida-Virumaal päris tihti vastavalt õpilaste intervjuudele (17,18). Kuid õpilaste sõnul ei ole Ida-Virumaal piisavaid võimalusi kasutada eesti keelt, kui isegi on suur soov, sest paljud eestlased oskavad hästi vene keelt.

- 17) Mihhail: Minu kodu lähedal on pood Rimi, kus enamik töötajatest on eestlased. Seal ma kasutan ka eesti keelt, kui nad ei saa aru vene keelest.
- 18) Sveta: Linnas meil ka elavad eestlased ja töötavad poodides ja raamatukogudes. Nad oskavad hästi rääkida vene keeles.

On näha, et mõned õpilased püüavad praktiseerida oma oskusi eesti keeles igal pool, kus see on võimalik (19, 20, 21).

- 19) Sveta: Püüan kasutada eesti keelt ka, kui olen mitte koolis, aga võimalusi selleks on vähe. Kuna ma elan täitsa venekeelses keskkonnas, siis püüan kasutada eesti keelt ise. Inglise keelt ma ei oska hästi ja kui on vaja rääkida inglise keele õpetajaga, siis mõnikord räägin temaga eesti keeles lihtsalt selleks, et praktiseerida oma oskusi. Samamoodi ma jälgin meediat eesti keeles. Kui sõidan autos, siis proovin kuulata eesti raadiot. Suurt osa jutust ma ei saa aru, aga igal juhul kuulan. Veel ma loen ajakirju eesti keeles, kui lähen ilusalongi näiteks. Harva külastan kino, aga püüan valida mõnikord eestikeelseid filme. Kui mul on vaba aega, siis mõnikord külastan keelekohvikut, aga ainult siis, kui minuga läheb sõbranna või mingi tuttav inimene. Siis tunnen ennast kindlamalt.
- 20) Oskar: Eesti keelt kasutan mõnikord vanematega, aga need on lihtsalt mõned sõnad, mis lihtsam öelda eesti keeles kui vene keeles. On olemas sugulasi, kellega väga tihti suhtlen eesti keeles.
- 21) Alina: Mul on väga hea eesti keele praktika vabal ajal. Minu suur harrastus on hoki, millega ma tegelen juba kaua. Kui meil toimub Eesti jäähoki rahvuskoondise mäng, siis seal suhtluskeel on ainult eesti keel.

Mõnede jaoks eesti keele oskus ei mängi olulist rolli, sest nad tahavad lahkuda Eestist (22–25). On olemas õpilasi, kelle jaoks on inglise keel tähtsam, teiste jaoks aga vene või ukraina keel.

- 22) Kolja: Tulevikus mul on kavas ära sõita Eestist ja seoses sellega eesti keele õppimine ei ole minu eesmärk. Lihtsalt, et lõpetada kool.

- 23) Lida: Ei, ma ei taha Eestisse elama jääda. Näen end reisisid kogu maailmas, elades Ukrainas või teistes Euroopa riikides.
- 24) Alina: Ei, ma soovin elada Venemaal ja töötada seal tulevikus politseinikuna.
- 25) Daniel: Kümne aasta pärast tahan saada hoki treeneriks, kes töötab välismaal.

6.4. Õpilaste arvatav ja tegelik mitmekeelsus

Kui võrrelda õpilaste esimese intervjuu ja kahe enesevaatluspäevikute andmeid, siis on näha, et esimese ja teise päeviku andmed erinevad üksteisest märkimisväärselt, kuna on näha, et ükski õpilane ei esitanud andmeid, mis ühtiksid 100% kõikides valdkondades, seega võib öelda, et Ida-Virumaa õpilaste ettekujutus enda mitmekeelsusest erineb reaalsest olukorrast.

Tulemused näitasid, et Ida-Virumaa 9. klassi õpilased kasutavad vene keelt enda elu erinevates valdkondades oluliselt rohkem kui teisi keeli: vene keele kasutuse protsent oli umbes 6 korda kõrgem kui eesti keele oma ja umbes 8 korda kõrgem kui muude keelte kasutamise protsent. Enda keelerepertuaari tajumine oli õpilastel reaalsusele päris lähedane, kuna üldise arvatava ja tegeliku mitmekeelsuse arvud ei erinenud oluliselt. Eesti keele ja muude keelte arvatava kasutamise maht oli siiski mõnevõrra väiksem kui ennustus. Vene keele kasutamise maht oli ennustatud mahust aga väiksem.

Analüüsid teise enesevaatluspäeviku dokumenteeritud näitajaid (vt Tabel 7), saab öelda, et kõikide õpilaste peamiseks suhtluskeeleks on vene keel. Sõltuvalt perekonnast varieerub õpilaste muude keelte ja eesti keele kasutus - mõnedel on teiste keelte kasutamise näitajad kõrgemad, mõnedel - eesti keele omad. Enamus õpilasi eelistab peale vene keele eesti keelt teistele keeltele. Kõige rohkem suhtleb vene keeles Alina, Gavrill ja Katja, kõige vähem - Kolja, Lisa, Sveta. Ainult 3 õpilast (Gavrill, Lida ja Lisa) suhtlevad rohkem teistes keeltes võrreldes eesti keelega. Kõige rohkem kasutavad muid keeli mitmekeelsed õpilased, kes teavad kolm või rohkem keelt (Lisa, Lida, Kolja, Sveta, Gavrill). Kõige kõrgemad võõrkeelte kasutamise näitajad esinesid ukraina

emakeelega Lidal ja Lisal, kes kasutasid ukraina keelt enda igapäevaelus rohkem kui eesti keelt. Õpilastel, kellel oli regulaarne kokkupuude eesti keelega väljaspool kooli (Sveta, Alina, Oskar), oli kõige suurem eesti keele kasutamise protsent teiste õpilaste taustal (tabel 6 ja tabel 7). Noorte ettekujutus enda mitmekeelsusest oli reaalsusele lähedane, kuigi erines vähesel määral. Arvati, et vene keelt kasutatakse rohkem, kuigi tegelik mitmekeelsus hõlmas enda alla suuremat eesti keele ja muude keele kasutamist erinevates situatsioonides.

Õpilaste arvatav ja tegelik mitmekeelsus erinesid vastavalt valdkonnale, kus nad erinevaid keeli kasutasid. Kõige vähem erinevusi arvatava ja tegeliku mitmekeelsuse vahel tegid õpilased valdkondades: õed-vennad, sugulased, sõbrad ja tuttavad. Kõige rohkem erinevusi esines aga kooliga seotud sfäärides: eesti keele õpetaja, eesti keele tunnid, ainetunnid, kooliüritused, õpetajad. Mõned õpilased arvasid, et kasutavad nendes valdkondades rohkem eesti keelt, aga tegelikkus erines nende ettekujutusest, ja vastupidi: neil, kes ennustasid, et suhtlevad vähe eesti keeles koolis, tegelikult kasutasid eesti keelt rohkem võrreldes nende esialgse arvamusega. Kõige täpsemalt vastas vene emakeelega Daniel, kelle andmed ei kattunud ainult kolmes valdkonnas, ja kõige rohkem erinesid ukraina emakeelega Lida andmed: tema vastused kattusid ainult kolmes valdkonnas, kõikides teistes aga erinesid.

Enamus noori suhtleb sugulaste ja lähedastega vene keeles ja vähemal määral ka muudes keeltes, mida kodus kasutatakse (ukraina, armeenia, aserbaidžaani ja türki keel ja üksikul juhtumil ühe noore peres räägiti ka eesti keeles). Sõpradega räägitakse vene keeles suuremal määral, vähemal määral ukraina ja inglise keeles. Eesti keelt kasutatakse sõpradega suhtlemisel kõige vähem. Kuigi lähedase suhtlusringkonna valdkonnas esines kõige vähem erinevusi, see ei kehtinud vanemate valdkonna kohta. Nagu kõikides valdkondades, dominantkeeleks jääb vene keel, kuid õpilaste ettekujutusest erinevalt osutus, et reaalsuses vanematega suheldes kasutavad nad

rohkem muid keeli, kui varem arvasid. Mõnede õpilaste puhul sinna lisandus ka vähene eesti keele kasutus, mida arvatava mitmekeelsuse andmetes ei esinenud üldse.

Kõige enam kasutati eesti keelt koolikeskkonnas, suheldes eesti keele õpetajaga ja õppides eesti keele tundides. Kuigi õpilased eeldasid esimese päeviku täitmisel, et kasutavad eesti keele õpetajaga ja eesti keele tundides eesti keelt väga palju, osutus, et tegelikkuses see hulk on väiksem, kui noored endale ette kujutasid. Väärib erilist tähelepanu ka see fakt, et kuigi intervjueeritud noored käivad samas koolis ja viibivad samade õpetajate tundides, nende andmed eesti keele tundide ja õpetajaga suhtlemise kohta erinevad drastiliselt nii arvatavas kui tegelikus osas. Osa õpilasi (Oskar, Daniel ja Kolja) märkisid, et nende arvates eesti keele õpetajaga nad suhtlevad võrdselt nii eesti kui ka vene keelt. Teine osa õpilasi märkis (Lisa ja Mihhail), et eesti keelt nad kasutavad rohkem, kui vene keelt. Kolmas osa õpilastest (Gavrill, Sveta, Lida, Alina) aga oli kindel, et eesti keele õpetajaga suheldes nad kasutavad suuremas osas vene, mitte eesti keelt. Sama tendents esines ka eesti keele tundide valdkonnas. Üks inimene (Katja) märkis, et tema arvates ta suhtleb õpetajaga 100% eesti keeles. Ainult 3 õpilast suhtlesid eesti keele õpetajaga eesti keeles rohkem, kui nad ette kujutasid. Ülejäänud õpilased kasutasid eesti keelt vähem, kui arvasid. Eesti keele tundides enamuse õpilasi arvas, et kasutab rohkem vene keelt, tegelikult aga nende vene keele kasutamine oli väiksem võrreldes nende ettekujutusega sellest.

Tulemustest on näha, et vabal ajal õpilased kasutavad enamasti vene keelt. Kõige rohkem võõrkeeli kasutati sotsiaalmeedia, meedia ja ilukirjanduse valdkonnas. Peale vene keele sotsiaalmeedia ja ilukirjanduse valdkonna kasutavad Ida-Virumaa õpilased peamiselt inglise ja vähemal määral ka ukraina keelt. Meedia valdkonnas kasutatakse aga ukraina keelt rohkem kui inglise keelt. Kultuuriüritustel (teater, kino jms) eelistatakse ka ukraina keelt rohkem kui inglise keelt.

Võrreldes teistega huviringide valdkond on ainuke, kus vene keelt kasutatakse kõige rohkem: vene keele kasutamise protsent antud valdkonnas oli kõige kõrgem ja ületas

arvatavat näitajat peaaegu kolm korda. Vähesel määral õpilased suhtlesid huviringides ka eesti keeles, kuid vähem, kui seda endale ette kujutasid. Tuleb mainida, et huviringe külastab ainult 8 õpilast, ülejäänud märkisid, et nende elus see valdkond ei esine.

Osutus, et Ida-Virumaa noored kasutasid eesti keelt peaaegu kaks korda rohkem linna erinevates asutustes ja kaheksa korda rohkem tänaval, kui nad seda ette kujutasid. Vene keelt vastupidi peeti palju domineerivamaks kui see tegelikkuses oli. Neli õpilast kümnest märkis enda päevikusse detailsemaid andmeid, mis linna asutustes täpsemalt mis keelt nad kasutavad. Nende andmete põhjal saab järeldada, et eesti keelt kasutatakse kõige rohkem kinos ja suures kaubanduskeskuses ja vähesel määral jõusaalis, toitlustuskohtades ja poodides. Toidupoodides eelistati kasutada vene keelt. Üks inimene märkis, et suhtleb kohvikus nii vene kui armeenia keeles.

KOKKUVÖTTEV ARUTELU

Bakalaureusetöö taustaprobleemina on välja toodud muukeelsete Eesti elanike vähene eesti keele oskus ja asjaolu, et vene noored ei saa venekeelses keskkonnas, näiteks Ida-Virumaal, piisavalt eesti keeles suhelda, mistõttu nende eesti keele retseptiivsed ja produktiivsed oskused ei arene. Samas muukeelsete noorte ettekujutus enda keelekasutusest võib erineda reaalsest. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oligi välja selgitada, kuidas erineb Ida-Virumaa 9. klassi õpilaste tegelik mitmekeelsus nende ettekujutusest sellest. Sellest tulenevalt püstitati hüpotees, et õpilaste tegelik mitmekeelsus võib erineda nende ettekujutusest sellest. Läbiviidud uurimus näitas, et hüpotees pidas paika. Töös püüti leida vastused järgmistele uurimisküsimustele: missugune on Ida-Virumaa 9. klassi vene dominantkeelega õpilaste keelerepertuaar, keelte kasutus erinevates valdkondades, noorte enesehinnang eesti keele osaoskuste kohta, eesti keele kasutus erinevates valdkondades ning arvatava ja tegeliku mitmekeelsuse erinevused.

Eesmärgi täitmiseks uuriti mitmekeelsuse, keelekeskkonna ja keelerepertuaari teoreetilisi käsitlusi ning vaadeldi arvatavat ja tegelikku mitmekeelsust, nagu ka eesti keele kasutust ja keeleliste probleemide tausta varasemalt teostatud uuringutes. Analüüsitud uuringute põhjal võib öelda, et tänapäeva maailmas on mitmekeelsus väga levinud. Eestis on mitmekeelsus levinud nii kultuuriliselt kui ka ajalooliselt ja erinevates Eesti maakondades on kujunenud välja erinevad keelekeskkonnad ja inimeste keelerepertuaarid, mis hõlmavad erinevaid keeli. Ida-Virumaa erineb teistest maakondadest, kuna vene keele kasutamise osakaal on siin kõige suurem ning eesti keele oma kõige madalam ülejäänud Eestiga võrreldes. Ka käesoleva uuringu tulemused tõestasid seda, kuna nii üldine kui ka valdkondade kaupa vene keele kasutamine oli väga sage, eesti keele kasutuse protsent aga oli palju korda madalam. Eestis arendatakse mitmekeelsuse, eriti kakskeelsuse toetamist hariduses, näiteks LAK-õppega. Intervjuueritute vastused viitasid aga sellele, et väga suur osa õppetööst toimub koolis

vene keeles. Kõige rohkem eesti keelt kasutati eesti keele tundides, kuid õpetajatega suhtlemisel ja ainetundides seda kasutati palju vähem.

Varasematest uuringutest on selgunud, et Ida-Virumaal on piiratud eesti keele praktika võimalused. Eesti keele kasutamiseks on vähe võimalusi nii koolis kui ka väljaspool kooli. (Klaas-Lang jt, 2014) Käesoleva lõputöö intervjuudest selgus, et Ida-Virumaa õpilased tõesti ei saanud harjutada eesti keelt nii palju, kui nad soovisid. Noortel polnud palju võimalusi väljaspool kooli eesti keelt praktiseerida, kuna enamikus olukordades vestluses vastati neile siiski vene keeles või suurem osa vestluspartnereid ei osanud eesti keelt, kuna ise olid muukeelsed. Intervjuus osalenud noored samuti tunnistasid, et nad ei saanud piisavat eesti keele praktikat ka koolis, sest eesti keelt räägiti peamiselt ainult eesti keele tundides ja ka seal vähesel määral, kuna paljud rühmakaaslased kippusid üle minema vene keelele. Ka koolis ja teiste õppeainete tundides oli eesti keele kasutamine minimaalne.

Keeleõppe tõhusust aitab suurendada keelekeskkonnas toimuv õppetöö. Erinevad teoreetilised käsitlused näitasid, et inimesed, kes on loomulikus sihtkeele keskkonnas, saavutavad paremaid õpitulemusi ja on rohkem motiveeritud keelt õppima. Samuti on leitud, et õpilased, kes kasutavad eesti keelt mitte ainult vajaduse tõttu, vaid sellepärast, et nad on huvitatud kultuurist, keelest ja inimestest, on rohkem keeleõppest huvitatud ning näitavad paremaid tulemusi. Kui loomulik keelekeskkond puudub, saab seda tekitada erinevate tegevustega (keelekohvikutes, huviringides, õppereisidel, muuseumitundides, veebisuhtluses). Antud bakalaureusetöö tulemused tõestasid neid väiteid: õpilased, kellel oli rohkem kokkupuuteid eesti keelega, olid rohkem motiveeritud eesti keelt ka edasi õppima ja kasutama enda elus. Võib öelda, et Ida-Virumaal pole eesti keele loomulikku keskkonda ning õpilased peavad ise tekitama endale praktiseerimisvõimalusi, näiteks külastades keelekohvikut, kuulates raadiot, organiseerides endale eestikeelset suhtlusringkonda või suheldes väljaspool Ida-Virumaad. Tulemustest selgus, et kõik õpilased kasutavad eesti keelt ainult eesti keele tundides ja vähesel määral ka väljaspool kooli, näiteks huviringides, kohvikutes,

poodides. Isegi koolis on eesti keele praktika võimalusi vähe, kuna õpilaste peamine suhtlus- ja õppekeel koolis on vene keel. Üksikud noored kasutavad eestikeelset meediat, enamus neist eelistab teha seda kas vene, ukraina või inglise keeles. Madal eesti keele osaoskuste enesehinnang oli nendel õpilastel, kes tihedamini suhtlesid eesti keeles ning see viitas sellele, et nad on eneskriitilisemad enda keeletaseme suhtes. Suurem osa õpilasi pidas enda eesti keele osaoskuste hinnangut rahuldavaks või heaks, samas aga neli noort kümnest enda arvates ei vallanud eesti keelt, kuna nende enesehinnang enda osaoskuste suhtes oli halb või väga halb. Esineb probleeme kõigi osaoskustega, kuid kõige ebakindlamalt tunnevad õpilased end rääkimise ja kuulamise ajal. Kõige kindlamalt ja turvalisemalt nad tunnevad end lugemise oskuse suhtes.

Bakalaureusetöö tulemuste põhjal võib väita, et teoorias käsitletud keelekeskkonna negatiivne mõju eksisteerib ka Ida-Virumaal: õpilased tunnistasid, et paljudes olukordades eestlased hakkavad kasutama vene keelt, et suhtlusprotsessi lihtsustada. See ei aita õppijat, mida on näha ka intervjuude vastustes: mitmed noored mainisid, et neil on raskusi eesti keelest arusaamisega koolist väljaspool ning nad ei tunne end suhtluses kindlalt. Ida-Virumaal on vähe võimalusi eesti keeles suhtlemiseks, seda kasutatakse ainult ametlikes asutuses ja koolis, seda näitasid ka enesevaatluspäevikute andmed, kus oli näha, et suurim eesti keele kasutus oli koolis ja linna erinevates asutustes. Venekeelsed inimesed tarbivad Ida-Virumaal vähe eestikeelset meediat, kuigi just eestikeelse meedia tarbimine on oluline tegur hea keeletaseme saavutamiseks. Vähesed kontaktid eesti keelt kõnelevate inimestega põhjustavad seda, et ida-virumaalased ei saa eesti keelt harjutada.

Uuringud on samuti näidanud, et eesti keelt tõrjutakse välja olukorras, kus venekeelse suhtlusringkonna osakaal on suurem (Ehala, Koreinik 2016: 920–922). Ida-Virumaal on vene rahvusest elanike osakaal võrreldes teiste Eesti maakondadega kõige suurem. Vene dominantkeelega inimesed eelistavad kasutada enamuses situatsioonides emakeelt, eesti keelt nad kasutavad ainult siis, kui selleks tekib vajadus, näiteks koolis eesti keele tundides. Rühmatöodes vene rahvusest õpilased valivad vene keele suhtluse jaoks

(Kruusvall 2015). Käesoleva töö tulemused samuti tõestavad antud fakti: õpilased kasutavad eesti keelt enamasti ainult eesti keele tundides. Väljaspool kooli noored suhtlevad eesti keeles ainult siis, kui selleks tekib vajadus ehk siis, kui eesti keelt emakeelena kõnelevad inimesed ei ole võimelised vene või inglise keeles vastama, samas aga vastavalt intervjuudele, see toimub harva. Noored tunnistasid, et vähesed eesti keele praktika võimalused on probleemiks, aga osutus, et enamikel juhtudel eesti rahvusest vestluspartnerid ikkagi suhtlevad nendega eesti keeles ning ei lähe üle teistele keeltele..

Keelerepertuaari ja keelevalikuid määravad hariduslikud, geograafilised, kultuurilised ja psühholoogilised tingimused (Korableva, Glumova 2022: 123). Intervjuude andmed viitavad sellele, et nii geograafiliselt kui ka kultuuriliselt on Ida-Virumaal rohkem kasutatud vene keel. Seda mõjutavad ka hoiakud, et ainult vene keelega saab hakkama, kuna enamus õpilasi kasutab enamjaolt kõigis valdkondades vene keelt ja ei tunne, et eesti keelt oleks igapäevaelus väga vaja. Töös analüüsitud 10 intervjuu ja 20 enesevaatlupäeviku andmete põhjal võib öelda, et Ida-Virumaa õpilaste keelerepertuaar koosneb põhiliselt domineerivast vene keelest, vähesest eesti keelest ja muudest keeltest nagu inglise, ukraina, armeenia, türgi ja aserbaidžaaani keeled. Ida-Virumaa noorte keelerepertuaar on küll keelterikas, samas võõrkeelte ja eesti keele kasutamine on vähene.

Üldise arvatava ja tegeliku mitmekeelsuse mahud erinesid üksteistest. Eesti keele kasutamise suhtes olid õpilased pigem pessimistlikud, kuna arvatavad kasutusprotsendid olid tihti madalamad kui tegelikkuses. Vene keele osas oli olukord aga vastupidine: noored arvasid, et kasutavad seda rohkem, kui see tegelikult oli. Eesti keele ja muude keelte tegeliku kasutamise maht oli siiski mõnevõrra suurem kui ennustus. Vene keel jäi dominantkeeleks nii prognoositavas kui ka reaalses keelekasutuses. Vene keelt kasutatakse kõikides valdkondades oluliselt rohkem kui eesti ja muid keeli. Muid keeli kasutatakse enamasti perega, sõpradega suheldes ning sotsiaalmeedia ja meedia tarbimisel. Kõige rohkem muudest keeltest kasutatakse inglise ja ukraina keelt.

Lähtuvalt tulemustest saab õpetajatele soovitada kasutada tundides ja koolis rohkem õppevorme, mis kaasavad suhtlemist eesti keele emakeelena kõnelejatega. On oluline luua toetav keelekeskkond õpilaste jaoks ja mõelda, kuidas võib õpilaste motivatsiooni mõjutada. Õpetajad võivad tutvustada õpilastele erinevaid eestikeelseid meediaallikaid. Ida-Virumaa maakonna juhtidele võiks aga soovitada luua rohkem võimalusi eesti keele kasutamiseks argielus, ka väljaspool kooli ja tööd, nii noortele kui ka täiskasvanutele, et motivatsioon eesti keele õppeks kasvaks. Riigi tasemel võiks toetada eesti keele kasutust muukeelsetes koolides ja luua uusi võimalusi eesti keele praktiseerimiseks, eriti maakondades, kus neid võimalusi on vähe. Ka õpilased saavad rohkem panustada, Õpilane peab olema teadlik, et keelt praktiseerida, võib endale luua võimalusi eesti keeles suhtlemiseks ja proovida ise igapäevaelus eesti keele kasutust suurendada, näiteks meedia tarbimise, sõprade leidmise, keelekohvikutes osalemise või igapäevaelus eestlastega suhtlemise abil.

Bakalaureusetöö tulemused võiksid aidata õpetajatel ning õpilastel paremini mõista keelekeskkonnaga ja mitmekeelsusega kaasnevaid probleeme ja iseärasusi.

Bakalaureusetöö piiranguks on väike valim, aeg ning uuritavate ühealisus. Suuremate üldistuste tegemiseks tuleks uurida õpilasi erinevatest linnadest ja vanusegruppidest pikema perioodi jooksul ning analüüsida ka reaalseid õppetulemusi.

REAL MULTILINGUALISM

SUMMARY

The background problem of the bachelor's thesis was the lack of Estonian language skills of non-native Estonian residents and the fact that Russian young people can not communicate sufficiently in Estonian in a Russian-speaking environment, for example in Ida-Virumaa, which is why their receptive and productive Estonian language skills do not develop. This Bachelor's thesis aimed to investigate the actual multilingualism of 9th-grade students. According to the research topic, a hypothesis was formulated: students' actual multilingualism may differ from their perception of it. It was requested to investigate which languages the 9th-grade students from Ida-Virumaa know, to what extent, and in which communication situations they use different languages. Special attention was paid to the estimated and actual usage scope and situations of the Estonian language. The main question topics were: 1) what languages does the language repertoire of a young person studying in the final grade of a Russian primary school with Russian as the dominant language consist of; 2) in which areas of use and by whom are different languages used; 3) what is the self-assessment of the partial skills of the Estonian language (receptive and productive) of the Russian-dominant 9th-grade student in Ida-Virumaa; 4) how much and in which areas of use does a Russian elementary school student use Estonian in Ida-Virumaa; 5) how different is the perceived and actual multilingualism of the sample.

The material was collected and analyzed using qualitative and quantitative methods. Data was collected using semi-structured interviews and a self-observation diary of students' language use. All the results are presented based on the answers obtained in the interviews. Data was analyzed using the content analysis method. The data of the predicted and actual language repertoire was processed quantitatively.

The work consists of an introduction, six main chapters, a summary, a list of used literature and an attached questionnaire. The first chapter deals with multilingualism and also describes Estonian multilingualism. In the second chapter, the language environment in general and more specifically the language environment of Ida-Virumaa is discussed. The third chapter characterizes the nature of the language repertoire. The fourth chapter presents an overview of previous studies, which have been relied upon when writing the work. The fifth chapter describes the research method, sample, and data collection. The research results are reflected in the sixth chapter of the work, where the results of the interviews and observations are analyzed, and the conclusions are given at the end. The bachelor's thesis ends with a summary, which reflects the relationship between the theoretical context and the results and the answers to the set research questions.

The research was conducted in Ida-Virumaa primary school, where Russian-speaking students learn according to the Russian curriculum. The interview with ten 9th-grade students was conducted by using the qualitative research method. In total, there were 5 male students and 5 female students interviewed for this research.

The results showed that levels of overall perceived and actual multilingualism differed from each other. The students were rather pessimistic about the use of the Estonian language, as the expected usage percentages were often lower than in reality. However, the situation was the opposite for the Russian language: young people thought they used it more than they actually did. However, the volume of actual use of Estonian and other languages was somewhat higher than predicted. Russian remained the dominant language both in predicted and actual language use. The Russian language is used in all areas significantly more than Estonian and other languages. The Estonian language was mostly used in school, in Estonian language lessons, and with an Estonian teacher. Outside the school, pupils used Estonian language to communicate on the street, in various institutions and circles of interest in the city. Other languages were mostly used

when communicating with family, friends, and social media and media consumption. Among other languages, English and Ukrainian are used the most.

KIRJANDUS

Ait jt = Ait, Alfred, Pavlenkova Jana, Andreitsuk Olga, Servinski Mihkel, Kivilaid Marika, Hansson Birgit, Tischler Greta 2016. Ida-Virumaa: olukord ja strateegilised eesmärgid. Tallinn: Statistikaamet ja Ida-Viru Maavalitsus.

Antropova, Anastassia 2013. Õpetaja roll keelekeskkonna kujundajana. Tartu Ülikooli Narva Kolledž.

Argus jt = Argus, Reili, Rüütmaa Tiina, Verschik Anna, Baird Piret 2021. Mitmekeelsus, esimese ja teise keele omandamine. Peamistest teooriatest, uuringutulemustest ja õpetamismeetoditest. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Babbie, Earl 2011. Introduction to Social Research. Fifth Edition. Belmont: Wadsworth.

Busch, Brigitta 2012. The Linguistic Repertoire Revisited. Applied Linguistics 2012 (10), 1–22.

Cenoz, Jasone 2013. Defining multilingualism. Annual review of applied linguistics, 33, 3-18.

Coupland, Nikolas 2016. Sociolinguistics: theoretical debates. Language in Society, 46(01), 107-110.

Dubolazov, Ingar 2016. Muukeelse emakeelega õpetajate töemotivatsioon eesti keeles õpetamisel ühe Kohtla-Järve kooli näitel. Tartu Ülikool.

D'warte, Jacqueline 2014. Exploring linguistic repertoires: Multiple language use and multimodal activity in five classrooms. *Australian Journal of Language and Literacy*, 37(1), 21-30.

Ehala, Martin, Koreinik Kadri 2016. Eesti keele oskus ja kasutus teise keelena. *Keel ja kirjandus*, 916-928.

Ehala jt = Ehala, Martin, Koreinik Kadri, Praakli Kristiina, Siiner Maarja 2014. Kuidas uurida keele kestlikkust? *Keel ja kirjandus*, 7/2014, 489-508.

Ethologue. English. Ethologue standart.

<https://www-ethnologue-com.ezproxy.utlib.ut.ee/language/eng/> Vaadatud 4.04.2023.

Finegan, Edward 2014. *Language: Its structure and use.* Cengage Learning, 314.

Gilkerson jt = Gilkerson, Jill, Richards Jeffrey, Warren Steven, Montgomery Judith, Greenwood Charles, Oller Kimbrough, Hansen John, Paul Terrance 2017. Mapping the Early Language Environment Using All-Day Recordings and Automated Analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 26 (2), 248-265.

Haridus- ja Noorteamet 2021. Mis on keelekümbel?

https://oppekava.ee/wp-content/uploads/2021/08/KK_2021_A5-mod_250821.pdf

Vaadatud 25.04.2023.

Ilves, Marju, Kingisepp Leelo 2020. *Keelekohvik – vaba suhtlus vabas õhkkonnas.* Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus.

Ida-Viru maakonna arengustrateegia 2019 – 2030+

<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4120/1201/9053/Ida-Viru%20arengustrateegia.pdf>

Vaadatud 26.04.2023.

Kallaste jt = Kallaste, Epp, Kallas Kristina, Anspal Sten 2018. Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: Kvaliteet, mõju ja korraldus. 1.osa: ülevaade uuringust ja tulemuste kokkuvõte. Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar OÜ ja Tallinna Ülikool.

Kask, Keili 2017. Ida-Virumaa haldusüksuste rahvastiku ja sotsiaalmajanduslike näitajate vahelised seosed aastatel 2005-2015. Eesti Maaülikool.

Kazatšenko, Alesja 2013. Keskkonna mõju teise keele õppimisele ja õpetamisele. Tartu Ülikool.

Klaas-Lang, Birute 2022. Kogukondlik keeleõpe-võimalus kasvatada keeleõppe motivatsiooni. Estonian Journal of Education/Eesti Haridusteaduste Ajakiri, 10(2), 228-250.

Klaas-Lang, Birute, Praakli Kristiina 2015. Milleks mulle eesti keel? Riigikeele oskuse vajalikkusest vene koolinoorte pilgu läbi. - Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 111-123.

Klaas-Lang jt = Klaas-Lang, Birute, Praakli Kristiina, Peedisson Anni, Lašmanova Anna 2014. Arvamusi ja hinnanguid riigikeele korraldamise kohta vene õppekeelega koolides. Uuringu lõpparuanne. Tartu Ülikool.

Kruusvall, Jüri 2015. Keelteoskus ja keelte praktiline kasutamine. Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015. Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Koltsa, Anna 2014. Ida-Virumaa kaitsealade ajalooline areng. Eesti Maaülikool.

Komp, Laura 2013. Eesti keelt ja kultuuri muukeelsetele õppivate tudengite suhtlusvõrgustikud ja keelevalik. Tartu Ülikool.

Korableva, Glumova = Кorableва, Е., Глумова, Е. 2022. Условия определения языкового репертуара в составе полилингвальной компетенции учителя иностранных языков. Нижегородск. ВЕСТНИК НГЛУ. Межкультурная коммуникация и обучение иностранным языкам. Актуальные проблемы образования, 3 (59), 115-127.

Kudrenko, Julia 2016. Eesti keele õppe motivatsioonist vene õppekeelega koolide õpilaste hulgas. Tartu Ülikool.

Manakov, Andrei, Kliimask Jaak 2020. Russian-Estonian border in the context of post-soviet ethnic transformations. Geography, environment, sustainability, 2020, 13(1), 16-20.

Marjapuu, Geidi 2013. Tartu lasteaiaõpetajate arvamused kakskeelset last toetavast keskkonnast. Tartu Ülikool.

Mertelsmann, Olaf 2007. Ida-Virumaale sisserändamise põhjused pärast Teist maailmasõda. Ajalooline Ajakiri, 2007, 1 (119), 51–74.

Peet, Carina 2018. Vene rahvusest õpilaste arvamused ja kogemused seoses keelekeskkonna muutusega. Tartu Ülikool.

Petrenko, Petrenko = Петренко, А., Петренко, Д. 2018. Билингвизм и вариативность языкового репертуара билингва. Научный журнал «Иностранные

языки в высшей школе», 3 (46), 42-55. Рязань: Издательство Рязанского государственного университета имени С.А.Есенина.

Pulver, Aleksander 2014. Muukeelne laps Eesti koolis. Jätkuuuring. LÕPPARUANNE. Tallinn: Tallinna Ülikooli Psühholoogia Instituut.

Rannut, Ülle 2005. Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Rymes, Betsy 2014. Communicative Repertoire. *The Routledge companion to English studies*, 287-301.

Saarso, Kristi, Sõrmus Elle 2008. Kuidas õpetada erialakeelt: metoodika käsiraamat. Tallinn: : Eesti Ekspressi Kirjastuse AS.

Saidla, Marleen 2015. Eestikeelse kooli ii kooliastme eesti keele õpetajate arvamused muukeelseid õpilasi toetavast keelekeskkonnast. Tartu Ülikool.

SA INNOVE. INNOVE. 2023. <https://www.innove.ee> Vaadatud 28.04.2023.

Sootalu, Kaidi 2018. Ida-Virumaa keskkonna kuvand Eesti trükimeedias aastatel 2012-2016. Eesti Maaülikool.

Statistikaamet. Eesti Statistika. 31. detsember 2011.

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus_rel2011_pelisus-ja-ranne_polis-ja-valis-rahvastik/RL0530/table/tableViewLayout2 Vaadatud 27.04.2023.

Statistikaamet. Eesti Statistika. 31. detsember 2021.

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2021__rahvastiku-demograafilised-ja-et-no-kultuurilised-naitajad__rahvus-emakeel/RL21431/table/tableViewLayout2 Vaadatud 27.04.2023.

Statistikaamet. Eesti Statistika. 31. detsember 2021.

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2021__rahvastiku-demograafilised-ja-et-no-kultuurilised-naitajad__voorkeeleoskus-murded/RL21444/table/tableViewLayout2 Vaadatud 28.04.2023.

Statistikaamet. Eesti Statistika. 31. detsember 2021.

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2021__rahvastiku-demograafilised-ja-et-no-kultuurilised-naitajad__rahvus-emakeel/RL21429/table/tableViewLayout2 Vaadatud 24.04.2023.

Tago, Margit 2008. Õppekeelest erineva kodukeelega õpilased eestikeelses koolis: enesehinnang ja akadeemiline edukus. Tartu Ülikool.

Tender, Tõnu 2010. Mitmekeelsus Eestis Euroopa Liidu mitmekeelsuse ideaali taustal. Tartu: Tartu Ülikool.

Tomson, Aili 2019. Suksessiivse kakskeelsusega koolieelikute jutustamisoskuse hindamine. Tartu Ülikool.

Turu-uuringute AS 2009. Eestikeelse õppe laiendamine vene õppekeelega õpperühmadega kutseõppeasutustes. Vajadusuuring. Tallinn.
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40658/Keel_vajadusuuring.pdf?sequence=1&isAllowed=y Vaadatud 21.04.2023.

Valk, Aune 2015. Analüüs eesti keele õppe tõhustamisest põhikoolis. Tartu Ülikool.

Verschik, Anna 2012. Keelekontaktide uurimise võlu (ja kasu). Keel ja Kirjandus, 658-673.

Verschik, Anna 2021. Mitmekeelsus, keelekontaktid ja keeleline teadlikkus. Keel ja Kirjandus, 1-2/2019, 6-23.

Virkus, Sirje 2010. Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid. Tallinna Ülikool.

https://www.tlu.ee/~sirvir/Infootsingu%20teooria/Infokaitumise,%20info%20hankimise%20ja%20%20otsingu%20ning%20infopadevuse%20uurimise%20meetodid/lk_32.htm

↓ Vaadatud 28.03.2023.

Virkus, Sirje 2016. Intervjuu, vaatlus ja sisuanalüüs. Tallinna Ülikool.

https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/intervjuu_liigid.html Vaadatud

15.03.2023.

Väljaotsa, Merili 2008. Eesti ja Ida-Virumaa kuvand noorte idavirumaa laste seas. Tartu Ülikool.

Wang, Chengjun 2009. On Linguistic Environment for Foreign Language Acquisition. Asian Culture and History, nr 1 (1), 58-62.

Zabrodskaja, Anastassia 2004. Eesti keelt õppiv Kohtla-Järve vene koolide muukeelne laps. Keel ja Kirjandus 11, 841–853.

LISAD

LISA 1

Intervjuu küsimused:

Sissejuhatavad küsimused.

- Mis keel on teie emakeel?
- Mis keeli olete õppinud?
- Enesehinnang osaoskuste kohta: Retseptiivsed (lugemine, kõnest arusaamine) ja produktiivsed (rääkimine, kirjutamine)

väga halb – kehv – rahuldav – hea – väga hea

Keeled Teie elus. Kas kasutate? Kui palju?

- Kodu-perekond-sugulased
- Kool: eesti keele tunnid, ainetunnid, suhtlemine õpetajatega, suhtlemine koolikaaslastega tunnis
- Vaba aeg: huviringid, sõbrad, linnas erinevates asutustes, tänaval jms
- Sotsiaalmeedia, meedia, kultuur

Lõpetuseks küsimused:

Tulevikuplaanid:

Kas soovite Eestis edasi õppida? Kus? Välismaal? Kellena ja kus näed ennast 10 aasta pärast? Mis keeli peab valdama inimene, et olla edukas Eestis? Välismaal?

LISA 2

Enesevaatluspäeviku näide

Küsimus:	eesti keeles (EK), vene keeles (VK), muu keeles (MK) määratlema, mis keel see on
Perekond:	
Vanemad	EK: VK: MK:
Õed-vennad	EK: VK: MK:
Sugulased	EK: VK: MK:
Sõbrad/tuttavad	EK: VK: MK:
Kool:	
Klassikaaslased	EK: VK: MK:
Õpetajad	EK: VK: MK:
Eesti keele õpetaja	EK: VK: MK:
Eesti keele tunnid	EK: VK: MK:
Ainetunnid	EK: VK: MK:
Kooliüritused	EK: VK: MK:
Kultuur:	
Sotsiaalmeedia	EK: VK: MK:
Meedia	EK: VK: MK:
Ilukirjanduse lugemine	EK: VK: MK:

Teater, kino, kultuuriüritused	EK:	VK:	MK:
Vaba aeg:			
Linna erinevad asutused	EK:	VK:	MK:
Huviringid	EK:	VK:	MK:
Tänaval	EK:	VK:	MK:

Linna erinevad asutused: ...

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jekaterina Petrotšenko,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Tegelik mitmekeelsus“, mille juhendaja on Birute Klaas-Lang reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jekaterina Petrotšenko 31.05.23